

Lietuvos sociologų draugija
Klaipėdos universitetas

X nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija

SOCIOLOGINIO ŽINOJIMO AUTORITETAS:
POVEIKIS, VERTĖS KŪRIMAS
IR KVESTIONAVIMAS

2018 m. spalio 12–13 d.,
Klaipėdos universitetas

Programa ir tezės

Klaipėda, 2018

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Konferencijos mokslinis komitetas

Milda Ališauskienė
Aistė Balžekienė
Jurga Bučaitė-Vilkė
Liutauras Kraniauskas
Sarmitė Mikulionienė
Zenonas Norkus
Rūta Žiliukaitė

Konferencijos organizacinis komitetas

Arūnas Acus
Aldis Gedutis
Liutauras Kraniauskas
Sigita Kraniauskiene
Giedrė Strakšienė
Jolita Viluckienė

Leidinio sudarytojas: *Liutauras Kraniauskas*

Konferenciją organizuoja Lietuvos sociologų draugija ir
Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras
Konferenciją remia Lietuvos mokslo taryba

© Klaipėdos universitetas, 2018

ISBN 978-609-481-003-9

Turinys

6	IDĖJA
8	PROGRAMA
12	TEZĖS
12	Robert Evans (<i>School of Social Sciences, Cardiff University</i>) Why Experts Still Matter: The Value of Scientific Values in a Post-Truth World
14	Filip Vostal (<i>Institute of Philosophy of The Czech Academy of Sciences</i>) Venture Academics
15	Arūnas Acus (KU) Smurto prieš moterį artimoje aplinkoje problema: realybės diskursas
16	Jolanta Aleknevičienė (VU), Aušra Pocienė (VU) Kriminologinio žinojimo konstravimas: studijų ir tyrimų reikšmė
17	Andrius Bielskis (MRU) Sociologija ir literatūra: Thomas Mannas ir kritinė teorija
18	Rūta Brazienė (VDU) Lietuvos jaunimo apsirūpinimas būstu: galimybės ir problemos
19	Eglė Butkevičienė (KTU) Socialiniai tarpusavio pagalbos tinklai Lietuvoje
20	Aleksandras Dobryninas (VU) Socialinė kontrolė ir kriminalizacija: naujojo Beccaria beieškant
21	Eugenijus Dunajevs (VU) Socialinio darbo galia skirtingose socialinio darbo koncepcijose
22	Rimantė Gaičevskytė-Savickė (VU) Moteris nusikaltėlė: namų šeimininkės virsmas harpija
23	Inga Gaižauskaitė (LSTC) Kalbos redaktorių Lietuvoje visumos paieškos
24	Dovilė Galdauskaitė (VU) Gimstamumo, laimės ir lyčių revoliucijos dimensijų tarpdiscipliniškumas: sociologinė demografinė perspektyva
26	Ingrida Gečienė-Janulionė (SII), Laima Nevinskaitė (SII) Kaip priartinti mokslą prie visuomenės? Mokslo krautuvių idėja ir galimybės Lietuvoje

- 28 Aldis Gedutis (KU), Kęstas Kirtiklis (VU)
Kova su šešėliu arba Šventojo Gralio beišeškantys humanitarai
- 30 Agnė Girkontaitė (VU), Michael Ochsner (ETH Zurich)
„Bet aš jau du metus nesipublikavau“ arba Ko nemato vertintojai?
- 31 Jūratė Imbrasaitė (VDU)
Ar žiniasklaidos vartojimas skatina dalyvauti politiniuose veiksmuose Lietuvoje?
- 32 Rasa Indriliūnaitė (VDU)
(Ne)saugumas Lietuvos privataus būsto nuomos sektoriuje: jaunimo vertinimai
- 33 Diana Janušauskienė (LSTC)
Sociologas-detektyvas: Kokybinių interviu duomenų interpretavimo iššūkiai
- 34 Jurgita Jurkevičienė (KTU)
Dalyvavimas virtualiuose tinkluose Lietuvoje
- 35 Sigita Kranauskienė (KU)
Sugriauti gyvenimo eigos scenarijai: Klaipėdos krašto autochtonų kelias į suaugusę po Antrojo pasaulinio karo
- 36 Jolanta Kuznecovienė (VDU; LSMU)
Biogalios virazai: orumo ir mirties medikalizacija Lietuvoje
- 37 Vilius Leonavičius (VDU)
Kokia sovietmečio modernybė, kokia sovietmečio visuomenė
- 40 Darja Lyzenko (VDU)
Nemonogaminių santykių konstravimas: svingas Lietuvoje
- 41 Arvydas Virgilijus Matulionis (LSTC)
Lietuvos sociologija: tarnaitė ar ponis? (2 serija)
- 43 Vaidas Morkevičius (VU), Zenonas Norkus (VU)
Estų vyrų ūgio mįslė ir kaip sociologija gali padėti ją įminti
- 44 Almanė Pakrijauskaitė (VDU)
Alkoholio vartojimas: socialinės aplinkos konteksto modelio ir vyrų tapatybės jungtis
- 45 Giedrė Plepytė-Davidavičienė (LSTC; VU)
Tyrimo imties reprezentatyvumo beišeškant
- 46 Arūnas Poviliūnas (VU), Rūta Žiliukaitė (VU)
Ar iš tikrųjų lietuviai yra linkę labiausiai iš visų Europos gyventojų pritarti baziniam pajamų modeliui?
- 48 Ainė Ramonaitė (BPTI, VU), Aleksejus Kononovičius (BPTI, VU)
Nuo fizikos prie sociologijos: kompiuterinis dinaminių socialinių procesų modeliavimas

- 49 Faustas Stepukonis (KU)
Sisteminis tyrimų rezultatų „pagerinimas“ dėl nepakankamo respondentų dalyvavimo lygmenis
- 50 Giedrė Strakšienė (KU)
Teatrinės komunikacijos koncepcija ir žiūrovo vaidmuo
- 51 Daumantas Stumbrys (VU), Jurga Mataitytė-Diržienė (VU), Eugenijus Lesinskas (VU), Jekaterina Byčkova (VU)
Nuo medicinos link visuomenės sveikatos: klausos implantacijos iššūkiai Lietuvoje
- 52 Mindaugas Stundža, Natalija Valavičienė (NEC)
Mėgavimasis, domėjimasis ir pasitikėjimas savimi – minkštoji galia mokinių pasiekimuose
- 54 Ligita Šarkutė (VDU)
Socialinis įsitraukimas ar socialinė izoliacija: kas ką?
- 55 Irena Šutinienė (KU)
Klaipėdos krašto autochtonų etninės tapatybės kaitos trajektorijos sovietmečiu
- 56 Audronė Telešienė (KTU)
„Savaime suprantamos“ ir „ginčytinos“ sociologinio žinojimo sritys Lietuvoje. Kas kvestionuoja, kaip kvestionuoja ir kokios to pasekmės?
- 58 Jolita Viluckienė (KU)
Įkūnytos erdvės horizontai iš vežimėlių judančio asmens perspektyvos
- 60 Vidmantas Vyšniauskas (VDU)
Komunikacinės atminties vaidmuo konstruojant priklausymą vietai: Šalčininkų krašto atvejis
- 61 Laima Žilinskienė (VU)
Permąstant reintegracijos sistemą
- 62 Rūta Žiliukaitė (VU), Aida Savicka (VU)
Būti laimingu ar ne? Lietuvos visuomenės išskirtinės subjektyvios gerovės prielaidos
- 63 Apolonijus Žilys (VDU)
Jaunimo mobilumo prielaidos Lietuvos būsto karjeros hierarchijoje

IDĖJA

Sociologinio žinojimo autoritetas:
poveikis, vertės kūrimas ir kvestionavimas

Kaip ir kasmet Lietuvos sociologų draugija tradiciškai kviečia kolegas pristatyti savo nuveiktus darbus ir tyrinėjimus – ką naujai apmąstėte, parašėte, paaiškinote, operacionalizavote ar suklasifikavote. Mums svarbu pasidalinti savo pasiekimais, kad apie mūsų tyrimus žinotų ir kad mes patys labiau pažintume tai, kas neramina bei dominą sociologų bendruomenę. Žinios visada turi savaiminę vertę.

Pristatant savo tyrinėjimus, sykiu kviečiame pasidalinti ir įžvalgomis apie tai, kur slypi jūsų kuriamo sociologinio žinojimo vertė, kaip ji artikuliuojama, kaip ją geriausiai iškomunikuoti skirtingoms auditorijoms ir koks to žinojimo poveikis.

Žinių visuomenėje mokslininkai ir tyrėjai nuolat susiduria su imperatyviu klausimu – ko vertos jų kuriamos žinios ir tyrinėjimai, koks jų poveikis? Nors daugelis mūsų lengvai atpažintų, kuris sociologinis tyrimas kokybiškas, kuris ne, visgi mokslinio tyrimo vertė ir rezultatų patikimumas nebėra savaimė suprantami. Jų nebeužtikrina privilegijuota mokslo pozicija visuomenėje, todėl vertę ir poveikį vis dažniau reikia įrodinėti ir artikuliuoti. Nesvarbu, ar rengiamas mokslinio tyrimo projektas, kurį vertins griežti anoniminiai ekspertai, ar rašoma ataskaita mokslo administratoriams, kurie neturi laiko ir kompetencijų gilintis į tyrimų turinį, ar internetinėje žiniasklaidoje diskutuojama su anonimiškais abstrakčios visuomenės atstovais, reikalaujančiais nutraukti socialinių ir humanitarinių tyrimų finansavimą, – vertės ir poveikio klausimas yra vienas esminių.

Vertė konstruojama socialiai, nes kiekvienas kontekstas reikalauja savitos kalbos, argumentų ir įtikinėjimo būdų. Viską apsunkina ir tai, kad ekspertinio žinojimo statusą ir autoritetą iš mokslininkų neretai siekia paveržti kitos (dažnai įžeidžios, nekritiškos ir itin pavydžios) pasaulio pažinimo ir artikuliacijos formos – popkultūra, propaganda, netikros žinios, politinės ideologijos ir pan.

Konferencijos metu skatiname ne tik pasidalinti savo mintimis apie atliekamus tyrimus, bet ir imtis sociologinės mūsų pačių darbo refleksijos, tiesiogiai susijusios tiek su sociologinio žinojimo kūrimo sąlygomis, tiek su skirtingais jo recepcijos kontekstais. Didesnės ar mažesnės jūsų įžvalgos bei subjektyvios pajautos tikrai vertos dėmesio, tad siūlome savo pranešimuose sykiu pasvarstyti ir šias temas :

- » Episteminis sociologinio žinojimo statusas;
- » Mokslas mokslui *versus* mokslas visuomenei;
- » Sociologijos autoritetas ir jo krizė;
- » Ekspertinio (į-)vertinimo ir recenzavimo patirtys;
- » Duomenų parinkimo ir pristatymo strategijos;
- » Metodologiniai žinių / tyrimų patikimumo klausimai;
- » Mokslinio žinojimo kvestionavimo situacijos;
- » Žinių kūrimo procesas, organizacinės ir laiko sąnaudos;
- » Vertės ir kokybės atpažinimo kriterijai;
- » Socialinio poveikio artikuliacijos;
- » Žalingoji sociologija;
- » Alternatyvūs socialiniai žinojimai ir jų įveikos būdai;
- » Amfetamininė ir skubanti sociologija.

PROGRAMA

Penktadienis (spalio 12 d.)

13:00–14:00 Registracija	
14:00–16:00 PLENARINĖ SESIJA (Mažoji Aula)	
Konferencijos atidarymas ir sveikinimo žodžiai	
PRANEŠIMAI	
Robert Evans. <i>Why Experts Still Matter: The Value of Scientific Values in a Post-Truth World</i>	
Filip Vostal. <i>Venture Academics</i>	
DISKUSIJA	
16:00–16:30 KAVOS PERTRAUKA	
16:30–18:30 SEKCIJA 1 (Mažoji Aula)	SEKCIJA 2 (II aukšto fojė)
Lietuviškos sociologijos Kunstammera	Socialiniai tinklai ir dalyvavimas
Vylius Leonavičius (VDU) <i>Kokia sovietmečio modernybė, kokia sovietmečio visuomenė</i>	Eglė Butkevičienė (KTU) <i>Socialiniai tarpusavio pagalbos tinklai Lietuvoje</i>
Andrius Bielskis (MRU) <i>Sociologija ir literatūra: Thomas Mannas ir kritinė teorija</i>	Jurgita Jurkevičienė (KTU) <i>Dalyvavimas virtualiuose tinkluose Lietuvoje</i>
Arūnas Poviliūnas (VU), Rūta Žilinskaitė (VU) <i>Ar iš tikrųjų lietuviai yra linkę labiau siai iš visų Europos gyventojų pritarti baziniam pajamų modeliui?</i>	Ligita Šarkutė (VDU) <i>Socialinis išitraukimas ar socialinė izoliacija: kas ką?</i>
Vaidas Morkevičius (VU), Zenonas Norkus (VU) <i>Estų vyrų ūgio mįslė ir kaip sociologija gali padėti ją įminti</i>	Jūratė Imbrasaitė (VDU) <i>Ar žiniasklaidos vartojimas skatina dalyvauti politiniuose veiksmuose Lietuvoje?</i>
18:30 – 20:00 Užkandžiai/ vyno taurė / neformalus pokalbiai	

Šeštadienis (spalio 13 d.)

9:30–11:00 SEKCIJA 1 (Mažoji Aula)	SEKCIJA 2 (II aukšto fojė)
Metodologinės mįslės ir sprendimai	Deviacijų sociologijos ir kriminologijos problemos
Giedrė Plepytė-Davidavičienė (VU) <i>Tyrimo imties reprezentatyvumo beieškant</i>	Jolanta Aleknevičienė (VU), Aušra Pocienė (VU) <i>Kriminologinio žinojimo konstravimas: studijų ir tyrimų reikšmė</i>
Faustas Stepukonis (KU) <i>Sisteminis tyrimų rezultatų „pagerinimas“ dėl nepakankamo respondentų dalyvavimo lygmenų</i>	Laima Žilinskienė (VU) <i>Permažstant reintegracijos sistemą</i>
Diana Janušauskienė (LSTC) <i>Sociologas-detektyvas: Kokybinių interviu duomenų interpretavimo iššūkiai</i>	Rimantė Gaičevskytė-Savickė (VU) <i>Moteris nusikaltėlė: namų šeimininkės virsmas harpija</i>
Ainė Ramonaitė (BPTI, VU), Aleksejus Kononovičius (BPTI, VU) <i>Nuo fizikos prie sociologijos: kompiuterinis dinaminis socialinių procesų modeliavimas</i>	Aleksandras Dobryninas (VU) <i>Socialinė kontrolė ir kriminalizacija: naujojo Beccaria beieškant</i>
11:00–11:30 KAVOS PERTRAUKA	
11:30–13:00 SEKCIJA 1 (Mažoji Aula)	SEKCIJA 2 (II aukšto fojė)
Regioninės tapatybės ir atminties klausimai	Sveikatos ir kūno sociologija
Vidmantas Vyšniauskas (VDU) <i>Komunikacinės atminties vaidmuo konstruojant priklausymą vietai: Šalčininkų krašto atvejais</i>	Jolanta Kuznecovienė (VDU) <i>Biogalios viražai: orumo ir mirties medikalizacija Lietuvoje</i>
Irena Šutinienė (LSTC) <i>Klaipėdos krašto autochtonų etninės tapatybės kaitos trajektorijos sovietmečiu</i>	Almanė Pakrijauskaitė (VDU) <i>Alkoholio vartojimas: socialinės aplinkos konteksto modelio ir vyrų tapatybės jungtis</i>

Sigita Kraniauskienė (KU) <i>Sugriauti gyvenimo eigos scenarijai: Klaipėdos krašto autochtonų kelias į suaugusę po Antrojo pasaulinio karo</i>	Daumantas Stumbrys (VU), Jurga Mataitytė-Diržienė (VU), Eugenijus Lesinkas (VU), Jekaterina Byčkova (VU) <i>Nuo medicinos link visuomenės sveikatos: klausos implantacijos iššūkiai Lietuvoje</i>
13:00–14:00 Pietūs	
14:00–15:30 SEKCIJA 1 (Mažoji Aula)	SEKCIJA 2 (II aukšto fojė)
Apie sociologija yra mokslinis žinojimas?	Tapatybių ir kontekstų jungtys
Arvydas Virgilijus Matulionis (LSTC) <i>Lietuvos sociologija: tarnaitė ar ponija? (2 serija)</i>	Giedrė Strakšienė (KU) <i>Teatrinės komunikacijos koncepcija ir žiūrovo vaidmuo</i>
Audronė Telešienė (KTU) <i>„Savaime suprantamos“ ir „ginčytinos“ sociologinio žinojimo sritys Lietuvoje. Kas kvestionuoja, kaip kvestionuoja ir kokios to pasekmės?</i>	Darja Lyzenko (VDU) <i>Nemonogaminių santykių konstravimas: svingas Lietuvoje</i>
Agnė Girkontaitė (VU), Michael Ochsner (ETH Zurich) <i>„Bet aš jau du metus nesipublikavau“ arba Ko nemato vertintojai?</i>	Rūta Žiliukaitė (VU), Aida Savicka (VU) <i>Būti laimingu ar ne? Lietuvos visuomenės išskirtinės subjektyvios gerovės prielaidos</i>
Ingrida Gečienė-Janulionė (SII), Laima Nevinskaitė (SII) <i>Kaip priartinti mokslą prie visuomenės? Mokslo krautuvų idėja ir galimybės Lietuvoje</i>	Dovilė Galdauskaitė (VU) <i>Gimstamumo, laimės ir lyčių revoliucijos dimensijų tarpdiscipliniškumas: sociologinė demografinė perspektyva</i>
15:30–16:00 Lietuvos sociologų draugijos planų aptarimas ir konferencijos uždarymas	
16:00–16:30 Atsisveikinimas	

Stendiniai ir virtualūs pranešimai, tezės

Arūnas Acus (KU)

Smurto prieš moterį artimoje aplinkoje problema: realybės diskursas

Rūta Brazienė (VDU)

Lietuvos jaunimo apsirūpinimas būstu: galimybės ir problemos

Eugenijus Dunajevus (VU)

Socialinio darbo galia skirtingose socialinio darbo koncepcijose

Inga Gaižauskaitė (LSTC)

Kalbos redaktorių Lietuvoje visumos paieškos

Aldis Gedutis (KU), Kęstas Kirtiklis (VU)

Kova su šešėliu arba Šventojo Gralio beiškantys humanitarai

Rasa Indriliūnaitė (VDU)

(Ne)saugumas Lietuvos privataus būsto nuomos sektoriuje: jaunimo vertinimai

Mindaugas Stundža, Natalija Valavičienė (NEC)

Mėgavimasis, domėjimasis ir pasitikėjimas savimi – minkštoji galia mokinių pasiekimuose

Jolita Viluckienė (KU)

Įkūnytų erdvės horizontai iš vežimėlių judančio asmens perspektyvos

Apolonijus Žilys (VDU)

Jaunimo mobilumo prielaidos Lietuvos būsto karjeros hierarchijoje

TEZĖS

Why Experts still Matter: The Value of Scientific Values in a Post-Truth World

Robert Evans

School of Social Sciences, Cardiff University

E-mail: EvansRJ1@cardiff.ac.uk

The recent success of populist politicians poses some important questions for sociology in general and the sociology of science in particular. The reason is that, when dismissing the views of scientists and other experts with whom they disagree, these leaders often deploy a rhetoric that if not actually informed by sociology certainly mirrors many of its claims about the capture of science by elite institutions or the unique insights that outsider status can provide.

In this talk, I want to explore how sociologists can respond to these challenges in ways that are consistent with our understanding of knowledge as a cultural product but which go beyond the idea that the role of sociology is limited to documenting the way these discourses are produced. To do this I make three linked claims.

First, I reiterate and expand on the idea that knowledge is the product and property of social groups. This is important as it highlights the necessity of tacit knowledge in the sharing of expertise and, as a consequence, draws attention to the limitations of the digital technologies that are claimed to render more traditional forms of social interaction obsolete. Specifically, to the extent that these technologies permit only the sharing of explicit knowledge, tacit knowledge will not be transferred and only limited forms of shared understanding created.

Second, I argue that part of the tacit knowledge that makes scientific knowledge distinctive is the set of values to which scientists aspire. I do not claim that these values are unique to science – in other words, it is possible for non-scientists to act in a scientific way – but I do argue that are constitu-

tive of science as a whole and that to routinely discard them is to give up on the idea of being a scientist. More importantly, these values provide a non-epistemic reason for preferring one set of knowledge claims over another.

Finally, I show that there is an affinity between scientific and democratic values and that, for this reason, scientific institutions – whether from the social or natural sciences – have two important roles to play in democratic societies. On the one hand, simply by continuing to cleave to scientific norms they provide a source of moral leadership in the sense that they actively reproduce key democratic values. On the other, to the extent that knowledge produced in accordance with scientific values is to be preferred over that which has not, this provides a defence against the populist agenda that downgrades science to ‘just another discourse’; on this view scientific institutions should be a central part of the network of checks and balances that characterise well-functioning democracies.

Venture Academics

Filip Vostal

Centre for Science, Technology, and Society Studies, Institute of
Philosophy of The Czech Academy of Sciences
E-mail: vostal@flu.cas.cz

There has been much debate in recent years that institutional life of academia is ‘accelerating’, that scholars need to keep up with abounding expectations, rampant demands associated with new forms of assessing and monitoring, and churning out as many papers and grant applications as possible. Next to the anxiety epidemic resulting therefrom and the armies of who resist and question the meaningfulness of scholarly pursuit under this regime, there is also a new academic subjectivity this regime generates: a persona resembling activities and mindset of a venture capitalist. This emerging subjectivity rewards risk-taking, crude pragmatism, ruthless competitive spirit, impudence, branding, exploitation of various cash-generating opportunities and subordinates particularly when it comes to the construction of academic portfolios mobilised for capital accumulation.

In this paper, I will argue that this prototype of ‘fast’ academic, actively reproducing the epistemic and academic capitalism, accounts for a new normal. However, at the same time, I will also claim that the rival – ‘slow’ and sluggish academic that is currently very much in vogue – cannot in any way compete or replace the quickly-moving and agile venture academic.

Smurto prieš moterį artimoje aplinkoje problema: realybės diskursas

Arūnas Acus

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras
El. paštas: arunasacus@gmail.com

Pranešime pristatoma smurto prieš moterį artimoje aplinkoje problema ir visuomenės nuostatos. Išanalizavus smurto artimoje aplinkoje statistinius duomenis iki ir po LR Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymo (2011) priėmimo, patvirtinamas faktas, kad apsaugos nuo smurto teisinės bazės kūrimas yra ir visuomenės požiūrio keitimosi procesas. Smurto prieš moteris artimoje aplinkoje teorinio ir teisinio diskurso analizė parodo, kad nuosekliai vykdoma teisinės apsaugos strategija leidžia Lietuvoje sukurti specializuotos kompleksinės pagalbos infrastruktūrą, kuri, apimdama visas šalies savivaldybes, suteikia moterims, patyrusioms smurtą artimoje aplinkoje, reikalingą medicininę, psichologinę ir teisinę pagalbą, įgalina visuomenę kurti prevencines programas, padedančias formuoti netoleruojantį požiūrį į smurtą, ir specializuotų pagalbos centrų infrastruktūros plėtrą.

Kriminologinio žinojimo konstravimas: studijų ir tyrimų reikšmė

Jolanta Aleknevičienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Kriminologijos katedra
El. paštas: jolanta.alekneviene@fsf.vu.lt

Aušra Pocienė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Kriminologijos katedra
El. paštas: ausra.pociene@fsf.vu.lt

Pranešime bus aptariama kriminologinio žinojimo samprata ir problematika. Remiamasi socialinio konstrukcionizmo tradicijos prielaidomis apie socialiai konstruojamą tikrovę bei fenomenologijos klasiko A. Schutzo idealių žinojimo tipų (profesinio, tarpinio ir kasdieninio) klasifikacija, apibūdinančia skirtingas dalykinio žinojimo kompetencijas. Laikomasi prielaidos, kad kriminologinis žinojimas nėra objektyvus, jo konstravime dalyvauja skirtingi visuomenės sektoriai: politika, mokslas, medijos ir kt. Nagrinėjant, koku būdu kriminologinis žinojimas yra institucionalizuojamas šiuo metu Lietuvoje, atskiras dėmesys bus sutelkiamas į kriminologijos studijų, mokslo centrų, asociacijų vaidmenį šiame procese. Taip pat bus keliamas klausimas, koks yra lietuviškojo kriminologinio žinojimo turinys (vyraujančios temos) ir kas jį lemia. Kas yra mokslinių tyrimų „užsakovai“, kas ir kaip formuoja tyrimų kryptis ir prioritetus. Pranešime bus diskutuojama ir apie tai, ar ir kiek lietuviškoji kriminologija yra vadybinė – remianti galios pozicijose esančiųjų interesus. Taip pat mėginama atsakyti į klausimą, ar ir kur Lietuvoje yra erdvės reikštis kritinei kriminologinei minčiai, dažnai keliančiai nepatogius klausimus.

Sociologija ir literatūra: Thomas Mannas ir kritinė teorija

Andrius Bielskis

Mykolo Romerio universiteto Politikos mokslų institutas,
Aristoteliškų studijų ir kritinės teorijos centro direktorius
El. paštas: andrius.bielskis@mruni.eu

Koks yra santykis tarp socialinės teorijos (ar sociologijos), viena vertus, ir literatūros, kita vertus? Yra istoriniai romanai, filosofiniai romanai, tačiau ar galima kalbėti apie sociologinį romaną? Neseniai Lietuvoje pasirodęs sociologinis romanas suponuoja lyg ir „Taip“ (?). Šių klausimų kontekste savo pranešimu sieksiu apmąstyti socialinės teorijos (pirmiausia kritinės teorijos) santykį su Klaipėdos krašte trumpai gyvenusio XX a. literatūros klasiko Thomo Manno kūryba.

Pranešime bus pristatyti alternatyviai suprastos kritinės teorijos apmąstymai, akcentuojant normatyvumo reikšmę socialinei teorijai. Bus teigiama, kad normatyvumą būtina konceptualizuoti ne kantiškai, bet aristoteliškai, pabrėžiant graikiškos *aretē* – etinio tobulumo – tradicijos reikšmę. Tokiu būdu normatyvumas yra tai, kas suteikia matą ne formalaus kantiškai biureriško universalumo kūrimui, kuris primetamas valiai kaip jai išoriška taisyklė, bet klestinčio ir prasmingo gyvenimo kūrimui. Iš čia Aristotelio etinių svarstymų apie klestinčią žmogaus ir politinės bendruomenės gyvenimą svarba. Kita vertus, Marxas yra reikšmingas, nes pateikia istoriškai informuotą socialinių ir ekonominių modernios visuomenės struktūrų kritiką. Be to, Marxas duoda pradžių kritinei teorijai kaip pozityvizmui ir fenomenologijai alternatyviai socialinių ir humanitarinių mokslų paradigmai. Jos pagrindinė prielaida yra tezė, jog socialinė teorija turi brėžti socialinės emancipacijos gaires bei kritikuoti visuomenę ir socialines struktūras šių gairių požiūriu.

Thomas Mannas yra įdomus ir reikšmingas taip suprastos kritinės teorijos kontekste, nes pateikia estetinę XIX – XX a. Europos biureriškos visuomenės kritiką. Kaip iliustruojantį pavyzdį pasitelksiu Thomo Manno mirties ir erotikos dialektiką biureriškame geležinio narvo pasaulyje, kurią aptinkame (sociologiniuose??) romanuose: *Budenbrokuose* ir *Užburtame kalne*.

Lietuvos jaunimo apsirūpinimas būstu: galimybės ir problemos

Rūta Brazienė

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras

El. paštas: ruta.braziene@gmail.com

Pranešimo tikslas – atskleisti Lietuvos jaunimo apsirūpinimo būstu galimybes ir problemas. Pranešimas parengtas remiantis šiuo metu įgyvendinamo projekto „Jaunimo apsirūpinimas būstu: procesai, problemos ir jų sprendimo būdai Lietuvoje (JABS)“ (GER 007/17), kuris buvo finansuojamas LMT pagal nacionalinę mokslo „Gerovės visuomenė“ programą. Šiame pranešime pristatomi tik dalis projekto metu surinktų duomenų. Pirmoje dalyje pateikiama jaunimo apsirūpinimo būstu problematika makro ir mikro sociologinių teorijų kontekste, trumpai pristatomos naujausios tyrimų kryptis jaunimo apsirūpinimo būstu tematikoje. Antroje dalyje pateikiama būsto politikos analizė jaunimo grupės atžvilgiu. Trečioje dalyje pristatomi Lietuvos jaunimo (18–35 m. amžiaus) anketinės apklausos duomenų, surinktų 2017–2018 m., rezultatai. Anketinė apklausa buvo vykdoma tiesioginio interviu būdu, kurios metu buvo apklausti 1200 Lietuvos gyventojai.

Siekiant įvertinti jaunimo apsirūpinimo būstu Lietuvoje problemas, bendroje anketos rodiklių struktūroje buvo išskirtos makro, mezo ir mikro lygmens kintamųjų grupės (iš viso daugiau nei 500 kintamųjų). Šiame straipsnyje pasitelkiama analizuoti tik 60 originalių kintamųjų, kurie gali būti suskirstyti į kelias grupes: (1) priklausomi kintamieji, apibūdinantys jaunimo galimybes apsirūpinti būstu, ir nepriklausomi kintamieji – (2) jauno asmens (respondento) charakteristikos, apibūdinančios jo/jos sociodemografinį portretą, ir (3) jauno asmens (respondento) namų ūkio charakteristikos. Tyrimo rezultatai atskleidė būsto politikos disfunkcijas jaunimo grupės atžvilgiu, ribotas jaunimo galimybes apsirūpinti būstu priklausomai nuo užimtumo statuso, išsimokslinimo, gyvenamosios vietos (miestas –kaimas), tėvų socioekonominio statuso ir t.t.

Socialiniai tarpusavio pagalbos tinklai Lietuvoje

Eglė Butkevičienė

Kauno technologijos universiteto

Socialinių, humanitarinių mokslų ir menų fakultetas

El. paštas: egle.butkeviciene@ktu.lt

Remiantis Tarptautinės socialinio tyrimo programos (angl. ISSP) duomenimis, šiame pranešime analizuojami Lietuvos gyventojų socialiniai tarpusavio pagalbos tinklai. Yra tirama, į ką – artimą šeimos narį, tolimesnį šeimos narį, artimą draugą, kaimyną, kolegą iš darbo, ar kitą asmenį – Lietuvos gyventojai pirmiausia kreipiasi (1) pagalbos, atliekant namų ūkio ar sodo darbus, kurių negali padaryti patys, (2) pagalbos namuose, jei suserga ir turi kelias dienas praleisti lovoje, (3) kad juos išklaustytų, jei jaučiasi šiek tiek nusiminę arba prislėgti ir nori apie tai pasikalbėti, (4) patarimo dėl šeimos problemų, ar (5) norėdami kartu smagiai praleisti laiką. Šiame pranešime taip pat aptariama, kur žmonės kreipiasi pagalbos, jei jiems reikia pasiskolinti didelę sumą pinigų, jei reikia susirasti darbą, gyvenamąją vietą, sprendžiant administracines problemas arba tvarkant oficialius dokumentus ar prašydami juos prižiūrėti, jei rimtai suserga. Apibendrinant atlikto tyrimo duomenis, yra pateikiamas Lietuvos socialinių tarpusavio pagalbos tinklų žemėlapis. Reprezentatyvi Tarptautinės socialinio tyrimo programos apklausa Lietuvoje atlikta 2018 m. liepos 14–31 d., kurios metu apklausti 1057 respondentai.

Tyrimą „Tarptautinė socialinio tyrimo programa: socialiniai tinklai, socialinė gerovė ir religija“ (Nr. S-MIP-17-120) finansuoja Lietuvos mokslo taryba.

Socialinė kontrolė ir kriminalizacija: naujojo Beccaria beieškant

Aleksandras Dobryninas

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto

Kriminologijos katedra

El. paštas: aleksandras.dobryninas@fsf.vu.lt

Modernioji kriminalinė justicija neretai vaizduojama kaip „panoptikinis“ socialinės kontrolės projektas. Tačiau kriminologijos klasikai aiškino ne tik, kaip racionaliai bausti ir prižiūrėti socialinio kontrakto laužytojus, bet ir kaip apsaugoti nuo kaprizingos autoritarinės valdžios polinkio naudoti bausmes savo galios legitimacijai. Nusikaltimo nebuvimas be įstatymo, o bausmės – be nusikaltimo, nusikaltimo ir bausmės proporcingumas, nediskriminacinis visų proceso dalyvių teisių užtikrinimas ir kt. yra pamatiniai baudžiamojo teisingumo principai. Pažymėtina, kad didžiausi XX a. nusikaltimai, siejami su bolševizmu ir nacizmu, prasidėjo nuo šių principų kritikos ir jų atmetimo. Modernių komunikacijos technologijų plėtra, galios centrų *prolifracija*, naujų socialinės priežiūros formų (*sinoptikonas* ir *polioptikonas*) atsiradimas bei šiuos procesus lydintis kontrolės kriterijų neapibrėžtumas ir atsitiktinumai verčia iš naujo apmąstyti klasikinės kriminologijos mokyklos pamokas ir ieškoti naujų sprendimų, kurie atitiktų šios mokyklos principų dvasią, o kartu atsižvelgtų į šiuolaikinius socialinius pokyčius ir iššūkius.

Socialinio darbo galia skirtingose socialinio darbo koncepcijose

Eugenijus Dunajevus

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas

El. paštas: eugenijus.dunajevus@fsf.vu.lt

Socialines problemas bando spręsti įvairių profesijų atstovai. Viena iš tokių yra socialinis darbas. Visuotinai pripažįstama, kad socialiniai darbuotojai šiuolaikinėje visuomenėje yra „nugalinti“ (Švedaitė-Sakalausė ir Buzaitytė-Kašalynienė 2014) ir ypač tai ryškiai matosi Lietuvoje (kaip ir kitose postkomunistinėse šalyse).

Jeigu į galią pažvelgsime iš J.S.Colemano (2005) siūlomo požiūrio taško, tai galią matysime kaip teises į savo ir kitų veiksmų kontrolę. Kuo daugiau turiu teisių į savo ir kitų veikėjų veiksmų kontrolę, tuo daugiau galios turiu. Taip, lygindami teises į savo ir kitų veiksmų kontrolę, galime paaiškinti skirtumus tarp skirtingų profesijų.

Socialiniame darbe vis dar vyksta ginčas dėl to koks turi būti socialinis darbas. Egzistuoja daug įvairių socialinio darbo koncepcijų (Greenwood 1955, Sheppard 1995, Ife 2008, Smith 2004, Goppner and Hamalainen 2007, Brekke 2014, Larkin 2006, Sommerfeld 2014, Gehlert 2016, Gitterman 2014, Guerrero 2014, Guo 2015, Palinkas 2017, Shaw 2016).

Šio pranešimo tikslas yra palyginti skirtingas socialinio darbo koncepcijas pagal J.S. Colemano galios kriterijų ir pamatyti kokias tai turi implikacijas socialiniams darbuotojams ir socialinių problemų sprendimui.

Moteris nusikaltėlė: namų šeimininkės virsmas harpija

Rimantė Gaičevskytė-Savickė

Vilniaus universiteto Filosofijos fakulteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto Kriminologijos katedra
El. paštas: gaicevskyte@gmail.com

Bendroje nusikaltimų statistikoje moterų nusikaltimų procentas nėra didelis. Galbūt būtent tai nulėmė, kad moters nusikaltėlės sąvoka ilgą laiką buvo traktuojama kaip anomalija. Tačiau pastaruosius du dešimtmečius pastebima moterų nusikaltimų didėjimo tendencija. Kokius nusikaltimus daro moterys? Kodėl jos nusikalsta? Koks žiniasklaidos vaidmuo formuojant moters-nusikaltėlės vaizdinį?

Kalbos redaktorių Lietuvoje visumos paieškos

Inga Gaižauskaitė

Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos institutas
El. paštas: inga.gaizauskaite@lsta.lt

Pranešime pristatomas respondentų atrankos sprendimų kelias tyrimo projekte „Kalbos redaktorių požiūrio į naujųjų skolinių bei jų atitikmenų vartojimą ir jo sąsajas norminimu tyrimas“ (pagal Lietuvių bendrinės kalbos, tarmių ir kitų kalbos atmainų funkcionavimo ir kaitos tyrimų 2011–2020 metų programą). Siekiant išsiaiškinti kalbos redaktorių nuostatas, apimančias naujųjų skolinių bei jų atitikmenų kaip variantų pateiktį redaguojamuosiuose tekstuose ir jos santykį su Bendraisiais naujųjų skolinių norminimo principais bei kitais normų šaltiniais, projekte buvo numatyta atlikti reprezentatyvią kalbos redaktorių (dirbančių su viešosios bendrinės lietuvių kalbos vartosenos tekstais) apklausą. Norint sudaryti reprezentatyvią imtį, būtinos žinios apie visumą, tačiau kalbos redaktorių visuma Lietuvoje neapibrėžta, nėra pakankamos prieinamos informacijos apie galimą visumos dydį ar sudėtį. Siekiant projekto reikmėms apibrėžti kalbos redaktorių visumą, sudarytas sistemingas galimų kalbos redaktorių veikimo laukų sąrašas (pvz., Lietuvoje leidžiamų spausdintų ar elektroninių leidinių (šaltinių), leidyklų, vertimo biurų ir pan.). Tačiau kyla klausimas, ar tai pakankamai pagrįstas ir nuoseklus kalbos redaktorių visumos apibrėžimas, nes, pvz., daugeliu atvejų nėra įmanoma nustatyti kiek kalbos redaktorių dirba vienoje ar kitoje vietoje, kiek kartų tas pats kalbos redaktorius patenka kaip veikiantis keliuose laukuose (pvz., dirba ir leidykloje, ir vertimų biure) ir pan. Pranešime diskutuojama, kiek apskritai yra įmanoma reprezentatyvi (ir kokios visumos atžvilgiu) imtis? Jei nėra įmanoma sudaryti reprezentatyvią imtį, kaip tai keičia tyrimo rezultatų vertę?

Gimstamumo, laimės ir lyčių revoliucijos dimensijų tarpdiscipliniškumas: sociologinė demografinė perspektyva

Dovilė Galdauskaitė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas

El.paštas: dovile.galdauskaite@gmail.com

Nepaisant jau beveik dešimtmetį stebimo gimstamumo atsigavimo Lietuvoje, rodikliai išlieka žemi ir neužtikrina kartų kaitos. Nors gimstamumo tyrimų gana gausu, tačiau analizuojančių vaikų susilaukimą jungiant laimės, lyčių vaidmenų modelių ir gimstamumo dimensijų kompleksą, stokojama. Tyrimo tikslas – išanalizuoti gimstamumo, laimės ir lyčių vaidmenų modelių kaitos sąsajas Lietuvoje. Tyrime remiamasi naujausiomis teorinėmis gimstamumo idėjomis, aiškinančiomis laimės, lyčių vaidmenų ir vaikų susilaukimo sąsajas, ir naudojama trijų tarptautinio lygmens tyrimų – *Šeimos ir gimstamumo* (1994-1995), *Gyventojų politikos vertinimo* (2001), *Kartų ir lyčių* (2006) antrinių duomenų analizė. Remiantis P. Bourdieu idėjomis, interpretuojami kokybinio tyrimo pusiau struktūruotų interviu, atliktų su 20-39 m. amžiaus moterimis, (ne)turinčiomis vaikų, duomenys.

Antrinių duomenų analizės rezultatai, kai laimės ir lyčių vaidmenų dimensijos nejungiamos į vieną modelį, rodo: didesnė tikimybė, kad vaikų turi ir ketina/nori susilaukti tie, kurie vaikų susilaukimą sieja su laime, tačiau vaikų (ne)turėjimą lyčių vaidmenų nuostatos ir praktikuojamas lyčių vaidmenų modelis paaiškina tik iš dalies. Nepaisant to, kad dažnai pritariama dirbančios moters dvigubo darbo naštai, rodančiai pereinamąją lyčių vaidmenų etapą, labiau tikėtina, kad palaikantys labiau tradicines, o ne egalitarines nuostatas – vaikų turi dažniau. Be to, analizės rezultatai atskleidžia, kad prokreacinių lūkesčių ir lyčių vaidmenų nuostatų sąsajos keičiasi ir tai vyksta kintant lyčių vaidmenų modeliui. *Šeimos ir gimstamumo* tyrimo duomenų analizė rodo, kad palaikantys labiau tradicines lyčių vaidmenų nuostatas dažniau nori, nei nenori susilaukti vaikų. Tuo tarpu *Kartų ir lyčių* tyrimo duomenų analizė rodo priešingai – slinkti link egalitarinio lyčių vaidmenų modelio ir didesnę tokias nuostatas palaikančių, ypač bevaikių moterų, ketinimų susilaukti vaikų tikimybę. Tyrime taiko-

mas kompleksinis gimstamumo tyrimo modelis, jungiantis laimės ir lyčių vaidmenų dimensijas, geriau paaiškina vaikų (ne)turėjimą ir prokreacinę elgseną. Kokybinio tyrimo rezultatai taip pat rodo slinkti link egalitarinių lyčių vaidmenų modelio ir jo pozityvų poveikį prokreaciniams lūkesčiams, stebimiems tarp informančių su aukštuoju išsilavinimu. Tokie tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad lyčių vaidmenų kaita egalitarinio modelio link – gimstamumo atsigavimo potencialas.

Kaip priartinti mokslą prie visuomenės? Mokslo krautuvių idėja ir galimybės Lietuvoje

Ingrida Gečienė-Janulionė

Socialinių inovacijų institutas

El.paštas: gecieneingrida@gmail.com

Laima Nevinskaitė

Socialinių inovacijų institutas

El.paštas: laima.nevinskaite@gmail.com

Mokslo atotrūkis nuo visuomenės reikmių yra plačiai diskutuojama tema, išryškinanti tokius probleminius aspektus kaip nepasitikėjimas mokslu, mokslo finansavimo mažėjimas, socialinių mokslų ignoravimas ir pan. Vienas iš mokslo politikos būdų mažinti šį atotrūkį yra Atsakingų mokslinių tyrimų ir inovacijų idėja (*Responsible Research & Innovation, RRI*), kurią ypač skatina Europos Komisija savo remiamais projektais. RRI apima šešias pagrindines sritis: Visuomenės įsitraukimas, Mokslinis švietimas, Atviroji prieiga, Tyrimų etika, Lyčių lygybė, Valdymas.

Vienas iš būdų, padedantis įgyvendinti RRI ir mažinti atotrūkį tarp mokslo ir visuomenės, yra bendruomeniniai dalyvaujantieji tyrimai (*Community based participatory research*). Tokių tyrimų metu mokslininkai kartu su nevyriausybinėmis organizacijomis, bendruomenėmis ir kitomis visuomenės grupėmis ieško atsakymų į joms rūpimus klausimus. Viena iš konkrečių bendruomeninių tyrimų organizavimo formų yra mokslo krautuvės (*science shop*) – prie aukštųjų mokyklų veikiančios arba nepriklausomos organizacijos, padedančios atlikti tyrimus visuomeninėms organizacijoms, turinčioms konkrečią problemą, tačiau negalinčioms užsakyti arba savo jėgomis atlikti mokslinių tyrimų. Šiuos tyrimus arba kitokio pobūdžio projektus dažniausiai atlieka studentai, vadovaujami labiau patyrusių dėstytojų ar tyrėjų, o į projektą siekiama aktyviai įtraukti „užsakovą“ bei kitas su nagrinėjama problema susijusias organizacijas.

Pranešime pristatysime bendruomeninių dalyvaujamųjų tyrimų ir mokslo krautuvių idėją, jų naudą universitetams ir kitoms organizacijoms, aptarsime mokslo krautuvių situaciją pasaulyje ir specifines problemas, su

kuriomis susiduria Lietuvoje veikiančios mokslo krautuvės (Socialinių inovacijų instituto mokslo krautuvė, veikianči nuo 2013 m., ir Mokslo dirbtuvės Vilniaus technologijų ir dizaino kolegijoje, nuo 2016 m.). Remsimės EK remiamo projekto SciShops, kuriame dalyvauja ir pranešimo autorės, duomenimis: 2018 m. europiniu tyrimu apie bendruomeninių tyrimų žinomumą ir naudos supratimą, mokslo krautuvių atvejų studija ir kt. Kviesime diskutuoti, kaip paskatinti mokslo krautuvių steigimąsi ir apskritai bendruomeninius tyrimus Lietuvoje ir ar toks būdas priartinti mokslo tyrimus prie visuomenės galėtų bent kiek prisidėti prie dabartinių mokslo problemų Lietuvoje sprendimo.

Kova su šešėliu arba Šventojo Gralio beieškantys humanitarai

Aldis Gedutis

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras

El.paštas: aldis.gedutis@gmail.com

Kęstas Kirtiklis

Vilniaus universiteto Filosofijos institutas

El.paštas: kestitis.kirtiklis@fsf.vu.lt

Visų šalių humanitarinius mokslus (HM) mažiausiai dvidešimt metų kamuoja krizė, verčianti ieškoti Gralio taurės, t.y. HM vertę, naudą bei poveikį pagrindžiančių argumentų. Krizės naratyvas grindžiamas nuorodomis į HM oponentų vadybinę bei ekonominę mentalitetą, nesuderinamą su HM vertybėmis. Bene tiksliausiai esamą HM situaciją galima nusakyti taikant itin paplitusią „kovos su šešėliu“ metaforą. Kalbinė išraiška „kova su šešėliu“ apima mažiausiai dvi galimas vartosenas – kovos menus arba kovą su nelegaliu pasipelnymu. Pirmuoju atveju kalbama apie *katą*, kurios metu HM „kovoja“ su numanomu priešininku naudodami visą eilę sudėtingų judesių bei jų derinių. Priešingai nei *kumite* arba tikros kovos atveju, katoje priešininko nėra, todėl numanomas varžovas tarsi sukonstruojamas primetant „šešėliui“ galimas puolimo bei gynybos variacijas. Čia svarbu tai, kad šešėlis negali laimėti, nes jo paprasčiausiai nėra, jis tik numanomas, todėl bet kokia kovotojo klaida nėra kritinė, taigi atleistina. Antruoju atveju HM priešininkai kiek realesni. Jie pasižymi aiškiai išreikštomis neigiamomis savybėmis – savanaudiškas pajamų slėpimas, mokesčių nemokėjimas, atlyginimai vokeliuose ir t.t. Šios kovos su šešėliu metu svarbu įvesti tvarką, padidinti kontrolę, pasiųsti signalą apie šešėlio netoleravimą. Tiek pirmu, tiek ir antru atveju nežinia, ką galvoja oponentai, nes jie nedalyvauja viešuose diskusijose, debatuose, kovose ir t.t. Pranešime siekiama atsakyti į šiuos klausimus: ar HM turi galimybę laimėti kovą su šešėliu? Kokie svarbiausi HM reikšmę grindžiantys argumentai? Kaip skirtinguose socialiniuose kontekstuose artikuliuojama lietuviškų HM vertė? Ar įmanoma rasti neatremiamą HM

pateisinantį ir reabilituojantį argumentą, analogišką karaliaus Artūro dvare sukonstruotai Gralio taurės idėjai?

Pranešimas parengtas vykdant Lietuvos mokslo tarybos finansuojamą projektą „Humanitarinių mokslų reikšmė: globalūs argumentai ir lituanistinė specifika“ (LIP-16350).

„Bet aš jau du metus nesipublikavau“ arba Ko nemato vertintojai?

Agnė Girkontaitė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas

El.paštas: agne.girkontaite@fsf.vu.lt

Michael Ochsner

ETH Zurich (Eidgenössische Technische Hochschule Zürich)

FORS Lausanne (The Swiss Centre of Expertise in the Social Sciences)

Mokslo vertinimo kriterijų kaita kiekybinių bibliometrinių indikatorių link, dažniausiai – publikacijų prestižiniuose tarptautiniuose akademinuose žurnaluose ir jų citavimo skaičiavimo, į prastesnę padėtį nustumia kitas mokslinės produkcijos formas. Nuo to ypač kenčia socialiniai ir humanitariniai mokslai, kurių ir publikavimosi, ir bendraautorystės, ir citavimo tradicijos yra kitokios, nei tikslųjų mokslų – tai veda į jų menkesnę reprezentaciją mokslo vertinimuose. Bibliometrinių tyrimų, atkrepiančių dėmesį į šią problemą, vis daugėja. Tačiau dauguma jų yra kiekybiniai, nagrinėja oficialias bibliografines bazes ir retai pažiūri į mikro kontekstą – į ką orientuojama mokslinė veikla konkrečiose institucijose, kokios mokslinės produkcijos rūšys yra jose sukuriamos bei kurios iš jų atsispindi bibliografinėse bazėse ir kokios to implikacijos yra tyrėjams? Mūsų tyrimas siekia suprasti, kas yra padengiama įvairiais mokslinės produkcijos sąrašais ir kas ne, kokie dėsningumai ir skirtumai atsiranda priklausomai nuo produkcijos tipo, nuo institucijos ir asmens bei kodėl jie randasi. Tyrimui pasirinkti du atvejai – FORS institutas Lozanoje, Šveicarijoje, ir VU Sociologijos ir socialinio darbo institutas Lietuvoje. Pritaikomas mišrių metodų požiūris, derinant ir kiekybinius, ir kokybinius duomenis bei metodus (įvairiose talpyklose ir ataskaitose nurodomi mokslinės produkcijos sąrašai, nuo 2012 iki 2016 m., bei interviu su tyrėjais). Preliminarūs rezultatai atskleidžia iš pirmo žvilgsnio akivaizdų reiškinį, kad ne visa mokslinė produkcija yra „matoma“ ir neretai patys tyrėjai pasirenka nurodyti tik dalį to, ką iš savo tyrimų „pagamina“. Gilinantį į pateikimo skirtumus ir tyrėjų motyvaciją, išryškėja, kad tai, kas matoma ir nurodoma,

priklauso nuo mokslo vertinimo strategijų, be to, tai daro įtaką tam, kaip patys tyrėjai suvokia savo veiklos prasmę ir savo, kaip tyrėjo, tapatybę.

Tyrimas yra pagrįstas bendradarbiavimu COST veikloje CA15137 EN-RESSH, kurį remia Europos tarptautinio bendradarbiavimo programa mokslo ir technologijų srityje.

Ar žiniasklaidos vartojimas skatina dalyvauti politiniuose veiksmuose Lietuvoje?

Jūratė Imbrasaitė

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra

El.paštas: jurate.imbrasaite@vdu.lt

Demokratinėse šalyse žiniasklaida yra tarpininkė tarp visuomenės ir valdžios institucijų. Žiniasklaidos priemonėmis skleidžiama informacija turėtų garantuoti minimalų visuomenės politinių žinių lygį ir užtikrinti prasmingą balsavimą, dalyvavimą organizacijų veikloje ir protesto akcijose. Šio pranešimo tikslas – išsiaiškinti, koks tradicinių žiniasklaidos formų ir naršymo internete poveikis dalyvavimui politiniuose veiksmuose. Išanalizavus Lietuvos gyventojų apklausų duomenis straipsnyje daromos išvados, kad Lietuvos piliečių politinės žinios labiausiai priklauso nuo domėjimosi kriminaliniais įvykiais žiniasklaidoje, lyties ir išsilavinimo. Politinės žinios turi tiesioginį poveikį balsavimui ir pinigų aukojimui, sumažindamos dalyvavimo rinkimuose, pinigų aukojimo ir 2 proc. pajamų mokesčio skyrimo organizacijoms kaštus. Politinės žinios yra tarpinis kintamasis tarp radijo laidų klausymosi dažnumo, dalyvavimo rinkimuose ir pinigų aukojimo.

(Ne)saugumas Lietuvos privataus būsto nuomos sektoriuje: jaunimo vertinimai

Rasa Indriliūnaite

Vytauto Didžiojo universiteto Socialinių tyrimų centras

El.paštas: rasa.indriliunaite@vdu.lt

Paskutiniuosius keletą dešimtmečių gyvenamojo būsto sektoriuje vakarų šalyse vykstantys intensyvūs liberalizacijos procesai – mažėjanti gerovės valstybės įtaka, komodifikacijos plėtra, keičia būsto valdų struktūrą. Rinkos veikėjų ir politinių iniciatyvų skatinama būsto nuosavybė, kaip geriausiai apgyvendinimo poreikius išpildanti būsto valda, dažnai nėra prieinama jaunimui ar mažesnes pajamas turintiems namų ūkiams. Intensyvūs darbo rinkos sektoriaus pokyčiai, perėjimo į suaugusį modelio kaitos keliamos rizikos, finansinis neužtikrintumas ir vengimas ilgalaikių įsipareigojimų, atideda savarankiškas būsto karjeras pradedančių jaunų namų ūkių nuosavo būsto įsigijimo sprendimus (Clapham ir kt. 2014), kaip alternatyvą renkantis privataus būsto nuomos sektorių.

Lietuvos privačios būsto nuomos sektorius pasižymi menku valstybės reguliavimu ir teisiniu reglamentavimu, šešėlinės nuomos praktika. Nuomą traktuojant daugiau kaip ekonominę veiklą nei rezidencijos formą, ji pagrįde apima tik nuomotojo ir nuomininko interesus. Teorinės išvalgos pranešime iliustruojamos Lietuvos jaunų asmenų (18–35 m.) anketinės apklausos (N=1201) bei kokybinio tyrimo – biografinių interviu (N=25) su to paties amžiaus jaunais asmenimis, rezultatai. Abu tyrimai atlikti 2017–2018 m., įgyvendinant LMT finansuojamą projektą „Jaunimo apsirūpinimas būstu: procesai, problemos ir jų sprendimo būdai Lietuvoje“ (JABS), Nr. GER-007/17.

Empirinio tyrimo rezultatai atskleidžia, kad tik pusė apklaustų nuomininkų yra sudarę galiojančias nuomos sutartis ar sumokėję piniginių užstatą būsto savininkui. Dauguma nuomininkų nėra deklaravę savo gyvenamosios vietos nuomojamame būste, tačiau jie labiau linkę nerimauti dėl savo atsakomybių už būstą nei teisių į rezidenciją. Šie duomenys iliustruoja gana specifinę privačios būsto nuomos sektoriaus situaciją Lietuvos būsto politikoje, kuri gali būti apibūdinama, kaip finansiniu požiūriu gana patraukli gyvenamojo būsto alternatyva, tačiau, kita vertus, neužtikrinanti saugios ir ilgalaikės rezidencijos.

Sociologas-detektyvas: Kokybinių interviu duomenų interpretavimo iššūkiai

Diana Janušauskienė

Lietuvos socialinių tyrimų centro Sociologijos institutas

El.paštas: diana.janusauskiene@lstc.lt

Pagrindinis šio pranešimo tikslas yra išanalizuoti keletą kokybinių interviu duomenų interpretavimo problemų, su kuriomis yra susiduriama atliekant tyrimus socialiai jautriomis temomis (tokiomis kaip diskriminacija, darbuotojų išnaudojimas ir pan.). Tai:

- » Kelios vienos istorijos versijos, kuomet tas pats įvykis informantų yra suvokiamas ir pasakojamas skirtingai arba nesutampa tiesiogiai jame dalyvavusiųjų pasakojimai
- » Informantų selektyviai pateikiama informacija, kuomet pasakojant tik tai, kas atitinka jų pasakojimo versiją, nutylint daugelį pasakojamos istorijos faktų;
- » Asmeninių istorijų pagražinimai, kuomet siekiama pasirodyti gražiau, kartais nutylint ir traumuojančios patirties detales.

Pranešime atkreipiamas dėmesys į para duomenų svarbą, tyrėjo išankstinių nuostatų galimą įtaką tyrimo rezultatams bei kelių interviu su vienos istorijos dalyviais būtinybę.

Pranešimas remiasi kelių empirinių projektų, kuriuose dalyvavo pranešimo autorė, duomenimis ir patirtimi. Tai – LMT finansuojamas ir LSTC Sociologijos institute 2017–2018 metais vykdomas mokslinis projektas „Demokratijos būklė ir lygios galimybės: Lietuvos gyventojų požiūris ir socialinė praktika“ bei 2013 metais vykdytas tarptautinis projektas „Addressing Trafficking for Labour Exploitation through Improved Partnerships, Enhanced Diagnostics and Intensified Organisational Approaches“, įgyvendintas gavus finansinę Europos komisijos Vidaus reikalų direktorato programos *Prevenција ir kova su nusikalstamumu* paramą.

Dalyvavimas virtualiuose tinkluose Lietuvoje

Jurgita Jurkevičienė

Kauno technologijos universiteto Socialinių, humanitarinių mokslų
ir menų fakulteto

Mokslo grupė „Pilietinė visuomenė ir darnus vystymasis“

El. paštas: jurgita.jurkeviciene@ktu.lt

Virtualūs socialiniai tinklai, tokie kaip *Facebook* ar *Google+*, yra internetinės komunikacinės platformos, įgalinančios socialiai reikšmingas sąveikas tarp kontaktų virtualioje erdvėje. Pastarųjų metų tyrimai atskleidžia (Ahn, 2012; Burke al., 2013; Ellison et al., 2007; Valensuela et al., 2009), kad individo lygmenyje virtualūs tinklai gali tarnauti kaip puikus socialinio kapitalo šaltinis. Taigi šiame pranešime, remiantis įvairių Tarptautinės socialinio tyrimo programos (angl. ISSP) bangų duomenimis, nagrinėjamas Lietuvos gyventojų dalyvavimas virtualiuose tinkluose. Konkrečiai pranešime pristatomi individų dalyvavimo virtualiuose tinkluose mastai ir intensyvumas. Nagrinėjami subjektyvūs dalyvių socialinio kapitalo jų dažniausiai lankomuose tinkluose rodikliai. Aptariamas dalyvavimo virtualiuose tinkluose intensyvumo, subjektyvių socialinio kapitalo vertinimų ir pasitikėjimo virtualiais tinklais santykis. Tyrimo rezultatai parodė, kad tų individų, kurie intensyviau dalyvauja virtualiuose socialiniuose tinkluose, subjektyvūs juose įgyjamo socialinio kapitalo vertinimai yra statistiškai reikšmingai aukštesni. Ryšys tarp pasitikėjimo virtualiais tinklais ir subjektyvių socialinio kapitalo rodiklių užfiksuotas tik tais atvejais, kai kalbama apie sujungiančius išteklius.

Pranešimas parengtas vykdant mokslo projektą „Tarptautinė socialinio tyrimo programa: socialiniai tinklai, socialinė gerovė ir religija (ISSP LT-STR)“, kurį finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-MIP-17-120).

Sugriauti gyvenimo eigos scenarijai: Klaipėdos krašto autochtonų kelias į suaugystę po Antrojo pasaulinio karo

Sigita Kraniauskienė

Socialinių pokyčių studijų centras, Klaipėdos universitetas

El. paštas: sigitak@yahoo.com

Klaipėdos krašto vietinių karo ir pokario vaikų kartai teko dalintis bendru likimu su į šį kraštą po Antrojo pasaulinio karo atvykusiais gyventi bendraamžiais. Vis dėl to pirmųjų kelias į suaugystę, nors ir panašus į atvykėlių, buvo paženklintas specifinių tik šio krašto vietiniams būdingų išgyvenimų – „flichtavimo“ patirties (evakuacijos/pasitraukimo/pabėgimo 1944 m. bei grįžimo/repatriacijos) ir kelių vaikų nacionalizacijos politikos bangų, pasibaigusių jeigu ne visišku jų vokiškosios tapatybės komponento sunaikinimu, tai bent jo marginalizacija bei stigmatizacija. Pranešime bus aptariamos vietinių vaikų kelio į suaugystę pokario sovietinėje visuomenėje aplinkybės bei itin specifinės atsiskyrimo nuo tėvų šeimos, edukacijos pabaigos, darbinės karjeros pradžios, nuosavo namų ūkio kūrimo patirtys. Svarstoma, kiek šių patirčių atmintis atspindi žlugusio gyvenimo eigos scenarijaus pajautas.

Pranešimas parengtas vykdant LMT finansuojamą tyrimo projektą „Klaipėdos kraštas 1945-1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose“ (Nr. LIP-091/2016).

Biogalios viražai: orumo ir mirties medikalizacija Lietuvoje

Jolanta Kuznecovienė

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra
Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Bioetikos katedra
El.paštas: jolanta.kuznecoviene@vdu.lt

Pranešime, remiantis tyrimo, atlikto keturiuose Lietuvos ligoninėse duomenimis, diskutuojama dėl terminalinių ligonių orumo užtikrinimo galimybių jų gyvenimo pabaigoje.

Pirmoje pranešimo dalyje bus aptariami gydytojų priimami terminalinių ligonių gydymo gyvenimo pabaigoje sprendimai ir eminės orumo sampratos. Kaip atskleidė lauko tyrimas, skirtingai nei siūlo teoriniai orios mirties modeliai, akcentuojantys socialines orumo dimensijas, mūsų tyrime dalyvavusieji gydytojai išskiria keturias pagrindines orios mirties dimensijas – nekontingenciją, mirties natūralumą, galimybę išreikšti savo valią iš anksto, pasitikėjimą gydytojo sprendimu tęsti ar atsisakyti tolesnio gydymo, kai terapija tampa orumą žeminančia praktika. Lygindami kitų šalių orumo gyvenimo pabaigoje užtikrinimo praktikas, informantai pagarbą autonomiškumui įvardina kaip svarbiausią orią gyvenimo pabaigą užtikrinančią sąlygą. Kalbėdami apie savo patirtis pagrindine kliūtimi užtikrinant terminalinių ligonių orią mirtį įvardina Lietuvos įstatymus, kurie implikuoja užsispyrėliško gydymo terapiją, demotyvuoja medicinos personalą ir žemina jų profesinį orumą.

Antroje pranešimo dalyje tyrimo duomenys interpretuojami taikant M. Foucault ir G. Agambeno biogalios sampratas, pristatomos diskusijos dėl orumo sampratos pritaikomumo žmogaus teisių doktrinoje, parodoma, kaip skirtingos orumo sąvokos interpretacijos lemia skirtingas tarptautinių žmogaus teisių sveikatos srityje reglamentuojančių dokumentų įgyvendinimo nacionaliniuose teisiniuose dokumentuose ir medicinos praktikoje strategijas. Pranešimo pabaigoje, remiantis atlikto lauko tyrimo duomenimis, bus bandoma atsakyti į klausimą kada ir kodėl medikai, spręsdami medicinos problemas, ieško sociologų pagalbos.

Kokia sovietmečio modernybė, kokia sovietmečio visuomenė

Vylius Leonavičius

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra
El.paštas: vylius.leonavicius@vdu.lt

Sociologai sutaria, kad sovietinė sistema buvo atskiras modernybės atvejis. Tačiau vis dar diskutuojama, kokia ta modernybė ir kas buvo ta sovietinė visuomenė?

Sociologinė modernybės, o kartu ir modernizacijos teorija turi du aspektus: mokslinį ir ideologinį. Modernizacijos teorija, ypač struktūrinio funkcionalizmo atveju, atskleidžia moderniosios visuomenės funkcinių imperatyvų patenkinimo svarbą, bet kartu pripažįsta jų universalumą, kuris tampa didžiuoju modernųjų visuomenių naratyvu. Šia prasme sovietinio laikotarpio modernizacija išskiria pirmiausia tuo, kad didysis socialinės raidos naratyvas (socializmo statyba) buvo totaliai ideologizuotas ir mitologizuotas. Sociologinės dominuojančios paradigmos nėra tik paprastos žmogaus ir visuomenės įsivaizdavimo alternatyvos. Paradigmos taip pat yra selektyvios modernybės interpretacijos ir jei kai kurios iš jų konstruojamos kaip priešiškos tarpusavyje, tai kitos turi daug bendrumų. J. Alexanderis naudoja *struktūruoto nesutarimo* sąvoką, kuria apibūdino konfliktuojančias teorijas ir kuri išreiškė teorijų derėjimą su bendra tendencija pabrėžti ir teorizuoti tam tikrus modernybės komponentus, kitų komponentų sąskaita. Sovietinei visuomenei būdingi tam tikri universalūs moderniosios visuomenės struktūriniai bruožai. Jei pripažinsime, kad sovietinė sistema iki pat 1990 m visuomenę formavo kaip pirmosios ar ankstyvosios (U.Beck) modernybės visuomenę, tuomet ankstyvosios modernybės teorijos yra tas analitinis modelis, kuris leidžia aiškinti ir suprasti sovietinės sistemos visuomenę.

Pranešime remsimės sociologiniu* „vakarietiškuoju“ modernizacijos modeliu ir analizuosime sovietinės visuomenės modernizaciją arba, tariant sovietine terminologija, palyginsime vakarietiškąją visuomenės modernizacijos modelį su sovietinėje valstybėje vykdytos *socializmo statybos* koncepcija. Palyginimo tikslas netvirtinti, kad SSSR buvo koks nors difūziškai atsiradęs nevykęs Vakarų moderniosios visuomenės analogas, o tai, kad toks

palyginimas suteikia teorinę galimybę į sovietinio laikotarpio visuomenę ir jos gyvenimo turinį pažvelgti iš bendresnio moderniosios visuomenės, o ne iš sovietinių ideologizuotų socialinių mokslų modelio** perspektyvos. Šioje analizėje struktūrinę prieigą papildysime socialinio veikėjo (agento) ir socialinių judėjimų prieiga, kuri leidžia aiškinti ne tik tikrovės reproduktivumą, bet ir socialinės struktūros keitimo priežastinį (motyvacinį) mechanizmą. Pranešime vartosime *sovietinės modernybės* ir *sovietinio laikotarpio moderniosios visuomenės* sąvokas. Šių sąvokų vartojimas grindžiamas sociologijoje vis plačiau įsitvirtinančia daugiariopų (angl. *multiple*), alternatyvių, globalių, hibridinių, susipynusių (angl. *entangled*) ar kontra (angl. *counter*) modernybių sampratomis.

Nors modernųjų visuomenių bendra struktūrinės diferenciacijos plėtra paveikė XIX–XX a. Europos visuomenių platų institucijų spektrą – šeimą, ekonomikos ir politikos struktūras, urbanizaciją, švietimo sistemą, masinę komunikaciją ir individualias vertybines orientacijas, būdai ar keliai kuriais šios institucijos ir sritys buvo apibrėžiamos ir organizuojamos labai stipriai varijavo skirtingais jų plėtros periodais, suformuodamos daugiariopus institucinius ir ideologinius modelius. Šia prasme sovietinio laikotarpio visuomenės modernizacija turi bendrumų su universaliu moderniosios visuomenės modeliu, o sovietinė modernybė yra jo įgyvendinimo variacija konceptualiai paaiškinama daugiariopos, sumaišytos ar kitokios modernybės samprata.

G. Thernbornas šalia *susipynusios modernybės* ar panašių modernybės sąvokų dar vartoja ir gana savitą *reaguojančios modernizacijos* (angl. *reactive modernization*) sąvoką, kuri apibūdina šalių reakcija į iššūkius ir grėsmes, kurias joms kėlė vakarietiškoji modernųjų valstybių kolonijinis dominavimas. Šių grėsmių akivaizdoje šalies vidinio elito dalis pradėjo importuoti iš išsivysčiusių šalių įvairias inovacijas. Pvz., Meidži (Meiji) Japonija buvo sėkmingiausias ir aiškiausias reaguojančios modernybės pavyzdys, bet buvo ir daugiau ikimodernių imperijų, kurios ėmėsi panašios veiklos (Thernbornas 2003). Kita vertus istorijoje yra begalė pavyzdžių, kuomet susiduria ne tik kolonijinės modernios ir kolonizuotos tradicinės visuomenės, bet moderniosios visuomenės, kurių viena yra politiškai dominuojanti. Sąlygiškai tokiu atskiru atveju galėtų būti Sovietinės Rusijos įvykdyta Baltijos valstybių okupacija. Sovietmetis santykinai gali būti analizuojamas kaip modernio-

sios Lietuvos, visų pirma jos išsilavinusių sluoksnių režimo apribota reakcija į sovietinę modernizaciją.

* Kadangi *modernumo* ar *modernizacijos* sąvokos socialiniuose ir humanitariniuose moksluose vartojamos labai plačiai, tai pranešime norime pabrėžti sociologinės perspektyvos taikymo prioritetą. Sociologija, būdama fundamentaliu socialiniu mokslu, nesunkiai integruoja kitų socialinių ir humanitarinių mokslų tyrimų rezultatus. Tačiau tuo pat metu būtina aiškiai artikuliuoti kiekvieno tyrimo teorines perspektyvas ir jų derinimo logiką. Sociologinis, antropologinis, politologinis ar ekonominis sovietinio laikotarpio tyrimas santykinai turi savo atskirus objektus. Kita vertus, sociologija visus kitus socialinių ir humanitarinių mokslų atradimus gali sėkmingai integruoti taikydama bendresnes visos visuomenės socialinės struktūros ir socialinio veikėjo sampratas.

** H. Marcuse, vienas iš naujų kairiųjų ideologijos pagrindėjų, taip pat teigė, kad kapitalistinė ir socialistinė sistema yra to paties racionalaus instrumentinio proto (operacionalistinio ir bihevioristinio), plėtojančio technologijas ir gamybos produktyvumą, bet užkariaujančio žmogų ir gamtą, padarinys, užvaldantis žmonių protus vartojimo plėtra. „Ši totalitarinė baigtinių faktų logika (turima mintyje vartojimo produktai, su kuriais žmonės susitapatina – V.L.) turi savo atitikmenį Rytuose. Ten laisvė yra gyvenimo būdas, įvestas komunistinio režimo, o bet kokios kitos transcenduojančios laisvės formos (sovietinio režimo požiūriu – V.L.) yra arba kapitalistinės, arba revizionistinės, arba priklauso kairiajam sektantizmui. Abiejose stovyklose (kapitalizmo ir socializmo – V.L.) neoperacinės idėjos laikomos nedėramomis ir subversyviomis“ (Marcuse 2014: 35).

Nemonogaminių santykių konstravimas: svingas Lietuvoje

Darja Lyzenko

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra

El.paštas: darja.lyzenko@gmail.com

Lietuvos viešajame diskurse vis gausėjant svarstymams ir tyrimams, kas yra šeima ir kaip ji turėtų būti apibrėžiama, net nebandoma išeiti iš mononormatyvios perspektyvos – monogamija yra nekvestionuojama norma. Tai gi už mokslinio diskurso ribų lieka tokios nekonvencinės seksualinių ir/arba emocinių santykių konstravimo formos kaip nemonogamiškų šeimų praktikuojami „atviri“ santykiai (*open relationship*), svingas, poliamorija. Šio pranešimo metu bus pristatytas disertacijos tyrimas, kurio pagrindinis tikslas – sukurti grindžiamąją teoriją (remiantis Kathy Charmaz perspektyva) apie nemonogaminių santykių konstravimą Lietuvoje. Pagrindiniai tyrime keliami klausimai: kodėl žmonės renkasi nemonogaminius santykius, kokia reikšmė yra suteikiama tokiems santykiams, kaip kinta šiuolaikinis intymumas. Pristatyme koncentruojamasi ties praktikuojančiųjų svingą patirtimis. Tyrimo imtį sudaro 14 pusiau struktūruotų interviu su vyresniais negu 24 m. amžiaus vyrais ir moterimis, kurie šiuo metu palaiko ilgalaikiuos heteroseksualiuos konsensualiai nemonogamiškuos santykius. Viena iš pagrindinių tyrimo išvadų – nemonogaminiai santykiai (šiuo atveju svingas) naudojami mononormatyvumui (monogamijos normos vyravimui) tolimesniam įtvirtinimui.

Lietuvos sociologija: tarnaitė ar ponija? (2 serija)

Arvydas Virgilijus Matulionis

Lietuvos socialinių tyrimų centras

El.paštas: arvydas.matulionis@gmail.com

2011 metais Kaune vyko XV pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas. Jame skaičiau pranešimą „Lietuvos sociologija: tarnaitė ar ponija?“. Prabėgo septyneri metai, todėl noriu vėl pasvarstyti šį klausimą: kai ką priminti, kai kuo pasiguosti.

Pirmojoje serijoje kalbėjau, kad pirmojoje Lietuvos Respublikoje pirmaisiais užsakovais buvo aukštosios mokyklos. Pirmojo lietuviškojo sociologijos vadovėlio autorius buvo K.Šaulys. Istorikas A. Janulaitis išleido sulietuvin-tą L. Gumplowicz veikalą „Sociologijos pagrindai“. 1938 žymus teisininkas Kauno universiteto profesorius P. Leonas publikavo „Sociologijos paskaitas“. Prasidėjo tam tikra tiriamoji veikla. Keletas pavyzdžių: jau 1924 m. žurnalas „Trimitas“, o 1928 ir 1930 m.m. žurnalas „Kultūra“ tyrinėjo skaitytojų nuomones. Prof. K. J. Aleksa atliko tyrimą „Lietuvos moteris sodietė“. 1936 m. Z. Kuzmickis tyrė abiturientų ketinimus pasirinkti užsiėmimą ar profesiją bei abiturientų pasisakymus dėl mėgstamiausios literatūros.

Lietuvą inkorporavus į Tarybų Sąjungą sociologų balsai buvo nutildyti gana ilgam, o sociologija buvo reabilituota tik Nikitos Chruščiovo atšilimo laikais.

Sociologijoje dominavo taikomojo pobūdžio tyrimai. Jie ypač pasitar-navo tuo metu plačiai išplėtotai socialinio planavimo praktikai. Sociologija tarnavo liaudžiai. Tai sakau neironizuodamas, nes būtent tuo laiku sociolo-gija matyt labiausiai pasitarnavo socialinei praktikai: tyrimų pagrindu buvo gerinamos darbo, buitės ir poilsio sąlygos, tenkinami kultūriniai poreikiai. Lietuvoje sociologai su mažomis išimtimis netarnavo ideologijai, nekritika-vo „buržuazinės“ sociologijos.

Dainuojančios revoliucijos laikais Lietuvos sociologija tarnavo Sąjūdžiui. Kad paneigtumėm Michailo Gorbačiovo teiginį, kad Lietuvos liaudis nere-mia nepriklausomybės siekio, per savaitę atlikome reprezentatyvų tyrimą ir, parengę leidinį, įteikėme TSKP delegacijai.

Kam tarnaujame nepriklausomoje Lietuvoje?

Prieš septynerius metus džiaugiausi, kad visuomenės nuomonės tyrimai neleidžia ramiai miegoti politikams, partijoms, institucijoms dėl reitingų. „Veidrodėli, veidrodėli, pasakyk, kas gražiausias?“ Nors yra ir bloga žinia: jei nėra gražiausi, tai kaltas veidrodėlis. Be to, dabartiniams veikėjams ir tai neberūpi: „Sociologai loja, o gobšulių karavanas eina“. Taip pat minėjau, kad sociologija tampa neblogu teoriniu pagrindu socialiniam darbui, taigi netiesiogiai taip pat tarnauja žmogui. Tuo metu pergyvenau, kad sociologija tarnauja pinigui: kas užsako, tam ir daromi tyrimai. Tiesa, sociologų garbei darančių „kaip reikia“ nėra daug.

Taigi tai buvo pagrindinės mintys prieš septynerius metus skaitytame pranešime. Dabar pateikiu pranešimo antrosios serijos akcentus. Pristatau tik tezes, nes pagrindinį turinį planuoju pateikti pranešime.

1. Per visus nepriklausomybės metus valdžiai (tiek dešiniajai, tiek kairiajai) sociologijos iš esmės nereikėjo. Taigi sociologijai nebuvo ir nėra skiriamas net tarnaitės vaidmuo.

2. Nėra atliekami svarbiausių Lietuvoje socialinių procesų ir reiškinių monitoringiniai tyrimai.

3. Sociologiniai tyrimai finansuojami tik siaurų, trumpalaikių projektų pagrindu.

4. Projektų rezultatai ir rekomendacijos menkai panaudojami socialinėje praktikoje.

5. Lietuvos gyventojai sociologinius tyrimus tapatina su visuomenės nuomonės tyrimais.

6. Sociologiniai padaliniai visą laiką turi įrodinėti savo reikalingumą.

7. Mokslininkų atlyginimas yra išmaldos lygyje.

...

Ką daryti?

Priversti valdžią sociologiją pripažinti poniam!

PS. Pranešime remsiuosi Pietryčių Lietuvos moksleivių kultūrinių poreikių ir Lietuvos gyventojų požiūrio į miško kirtimą tyrimais.

Estų vyrų ūgio mįslė ir kaip sociologija gali padėti ją įminti

Vaidas Morkevičius

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas

El.paštas: vaidas.morkevicius@ktu.lt

Zenonas Norkus

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas

El.paštas: zenonas.norkus@fsf.vu.lt

Estija – šalis, kuri kaip jokia kita moka nustebinti, bent jau mus, lietuvius. Mokslininkų, bendradarbiaujančių tiriant neužkrečiamų ligų rizikos veiksnius (*Noncommunicable diseases risk factor collaboration*; NCD-RisC) tinklas 2016 m. paskelbė išsamų pagrindinių pasaulio gyventojų fizinės būklės rodiklių 1914–2014 m. rinkinį, apimantį ir duomenis apie jų ūgį. Jame aptinkame, kad 1914 m. 18 metų amžiaus estų vyrai buvo ketvirtai aukščiausi pagal ūgį (vidutiniškai 170.87 cm) pasaulyje. Tai, kad estų vyrai – aukšti, ir anksčiau buvo žinoma biologinės antropologijos (Lietuvoje dažniau vadinamos fizine antropologija) specialistams. Tačiau jiems aukštas estų vyrų ūgis neatrodė mįslingas, nes šios disciplinos atstovai nuo seno įpratę kūno sandaros variaciją aiškinti paveldimumu (genomo ypatumais). Prieš kelis dešimtmečius ekonomikos ir socialinės istorijos sandūroje susiformavo nauja tyrimų sritis – antropometrinė istorija, kuri visuomenių populiacijų vidutinio ūgio variacijas aiškina visų pirma socialinės aplinkos veiksniais, jo dydį (drauge su vidutine tikėtina gyvenimo trukme) laikydama vienu iš patikimiausių žmogiškojo gerbūvio visuomenėje rodiklių. Šioje perspektyvoje estų vyrų ūgis yra mįslingas, nes jų vieta pasaulinėje vyrų ūgio rikiuotėje neatitiko Estijos vietos pasaulio šalių rikiuotėje pagal ekonominę išsivystymą, kurios standartinis matas yra bendrasis vidaus produktas (BVP) vidutiniškai vienam gyventojui. Ši mįslė ligi šiol išslysdavo ir iš antropometrines istorijos ekspertų akiračio, nes Estijos (apie 2100 1990 m. Geary Khamis tarptautinių \$ 1913 m.) ir kitų Baltijos šalių BVP rodiklio reikšmių ligi šiol nėra tarptautiniuose lyginamuosiuose kiekybiniuose makrotyrimuose dažniausiai naudojamoje Maddisono projekto duomenų bazėje. Remdamiesi savais šios reikšmės vertinimais, siekiame išsiaiškinti, ar (ir kiek) estiškąją vyrų ūgio

anomaliją galima paaiškinti priežastimis, kurios jau atskleistos aiškinant kitus ekonominių ir biologinių gerovės rodiklių reikšmių neatitikimo atvejus. Daugiausiai dėmesio skiriame sociologiniam demografiniam aiškinimui, kuris estų vyrų ūgio fenomeną susieja su ankstyvu demografiniu perėjimu, lėmusiu šeimų dydžio sumažėjimą bei paskatinusiu vaikų kokybės ir kiekybės dilemos sprendimą kokybės naudai, o taip pat ieškome paties šio perėjimo ankstyvumo priežasčių.

Alkoholio vartojimas: socialinės aplinkos konteksto modelio ir vyrų tapatybės jungtis

Almanė Pakrijauskaitė

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra

El.paštas: almane.pakrijauskaite@vdu.lt

Alkoholis istoriškai ir toliau turi svarbų vaidmenį daugelio individų socialinei įtraukčiai. Daliai žmonių socialus gėrimas (*social drinking*) ar saikingas alkoholio vartojimas yra malonumas ir būdas mažinti stresą bei nerimą. Tačiau alkoholio vartojimas, ypatingai besaikis, yra susijęs su daugeliu neigiamų padarinių, tokių kaip: ligos, rizika sveikatai, nusikalstamumas, kelių eismo įvykiai ir, kai kuriems, priklausomybė nuo alkoholio. Lyčių skirtumai rodo, jog visose šalyse vyrai linkę labiau vartoti alkoholį nei moterys (Ritchie, Roser, 2018). Šiame pristatyme bus remtasi sociologo B. Ward'o (2011) socialinės aplinkos konteksto modeliu, nagrinėjančiu aplinkos poveikį alkoholio vartojimui ir socialinėms normoms. Siekiant suvokti įvairių aplinkos veiksnių įtaką, socialiniame aplinkos konteksto modelyje išskiriami keturi tarpusavyje susiję aspektai. Kiekvienas aspektas (fizinis-geografinis, laiko, socialinis bei asmeninis-istorinis) yra veikiamas alkoholio vartojimo ir socialinių normų. Socialinės aplinkos konteksto modelis atskleidžia, jog visi keturi aspektai egzistuoja vienu metu bet kurioje aplinkoje (Ward, 2011). Šį modelį galima pritaikyti, analizuojant alkoholio vartojimą, papildant ir kitomis teorinėmis priemonėmis. Remiantis šia idėja sukurtas tyrimo modelis apjungiantis socialinės aplinkos konteksto modelį, jį papildant vyriškumo tapatybės perspektyva, kuri leidžia pažvelgti plačiau į vyrų alkoholio vartojimo problematiką.

Tyrimo imties reprezentatyvumo beiškant

Giedrė Plepytė-Davidavičienė

Lietuvos socialinių tyrimų centro doktorantė

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakultetas

El.paštas: giedrepl@gmail.com

Atliekant Lietuvos gyventojų apklausas kyla problema, kaip užtikrinti duomenų reprezentatyvumą, atsižvelgiant į tai, su kokiomis problemomis susiduriama taikant skirtingus apklausos metodus (formuojant imtį, atrenkant ir apklausiant respondentus). Ar apskritai šiais laikais reprezentatyvumas dar yra įmanomas, siektinas ir reikalingas?

- » Tiesioginio interviu metu sunku pasiekti jaunus, mobilius, aukštesnio socialinio statuso žmones, todėl imtyse yra rizika apklausti daugiau vyresnių, žemesnio socialinio statuso ir mažesnio mobilumo žmones. Reprezentatyvumą tokiuose tyrimuose gali riboti ir su žmogiškuoju faktoriumi susiję veiksniai.
- » Kaip alternatyva tiesioginėms apklausoms vis dažniau pereinama prie internetinių apklausų, tačiau čia susiduriama su priešinga problema – internetiniuose tyrimuose dominuoja jauni, turintys aukštąjį išsilavinimą, internete aktyviai veikiantys asmenys. Taip pat gali būti keliamas klausimas, apie kokį internetinių tyrimų reprezentatyvumą galima kalbėti, atsižvelgiant į tai, kaip respondentai yra pasiekiami tokio pobūdžio apklausose.

Ar iš tikrųjų lietuviai yra linkę labiausiai iš visų Europos gyventojų pritarti baziniam pajamų modeliui?

Arūnas Poviliūnas

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra
El.paštas: arunas.poviliunas@fsf.vu.lt

Rūta Žiliukaitė

Vilniaus universiteto Sociologijos katedra
El.paštas: ruta.ziliukaite@fsf.vu.lt

2018 metų rugpjūčio pabaigoje Vilniuje vyko 16 metinė ESPANET konferencija. Pirmą konferencijos dieną vyko sesija, kuri vadinosi *The political economy of basic income: opportunities, constraints, trajectories*. Sesijos metu buvo diskutuojama apie vis daugiau dėmesio sulaukiantį bazinį pajamų modelį. Antverpeno universitete doktorantūroje studijuojantis švedų sociologas Linus Siöland perskaitė pranešimą *Varieties of Path Dependency and the Universal Basic Income*, kuriame, pasitelkęs Europos socialinio tyrimo duomenys, tyrime dalyvavusias šalis sugrupavo pagal požiūrį į bazinį pajamų modelį. Paaiškėjo, kad lietuviai yra didžiausi bazinio pajamų modelio šalininkai.

Europos socialiniame tyrime bazinis pajamų modelis apibūdinamas taip: valdžia kiekvieną mėnesį visiems gyventojams išmoka tam tikrą pinigų sumą, skirtą būtiniausioms pragyvenimo išlaidoms padengti; ši išmoka pakeičia daugelį kitų socialinių išmokų; šiuo modeliu siekiama užtikrinti minimalų gyvenimo lygį kiekvienam gyventojui; kiekvienas gauna vienodą sumą nepriklausomai nuo to, dirba, ar ne; šalies gyventojai taip pat išsaugo pajamas, kurias gauna iš kitų šaltinių; šis modelis finansuojamas iš surenkamų mokesčių. Ne tik kitų tyrimų rezultatai, bet ir atsakymai į kitus Europos socialinio tyrimo klausimus verčia abejoti tokiu lietuvių entuziazmu bazinio pajamų modelio atžvilgiu. Antai, Lietuva yra tarp penkių šalių, kurių didžiausia dalis gyventojų mano, kad atvykėliai iš kitų šalių niekada negalėtų turėtų tokių pačių teisių, kaip patys lietuviai. Pranešime, remiantis kitais tyrimais, bus bandoma atsakyti į klausimą, kaip galėtų būti interpretuojamas toks lietuvių palankumas baziniam pajamų

modeliui, taip pat bus aptariami sociologinių tyrimų ir konkrečių socialinės politikos pokyčių santykių klausimai.

Pranešimas parengtas tyrimo „Vertybių kaitos Lietuvoje ir Lenkijoje lyginamasis tyrimas“ pagrindu. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. P-MIP-17-492).

Nuo fizikos prie sociologijos: kompiuterinis dinaminių socialinių procesų modeliavimas

Ainė Ramonaitė

Baltijos pažangių technologijų institutas
Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas
El.paštas: aine.ramonaite@tspmi.vu.lt

Aleksejus Kononovičius

Baltijos pažangių technologijų institutas
Vilniaus universiteto Teorinės fizikos ir astronomijos institutas
El.paštas: aleksejus.kononovicius@tfai.vu.lt

Pranešime keliamas klausimas, ar ir kiek sociologinio žinojimo vertė ir praktinis pritaikomumas gali didėti, sociologams bendradarbiaujant su gamtos ar tikslųjų mokslų atstovais ir jų metodologiją pritaikant socialiniams procesams modeliuoti. Pranešime pristatomas tokio tarpdisciplininio bendradarbiavimo rezultatas – kompiuterinis dinaminių socialinių procesų modelis, sukurtas įgyvendinant valstybės institucijų reikmėms užsakytą reikminių tyrimų projektą, analizuojantį pilietinio pasipriešinimo potencialą Lietuvoje.

Pranešime bus pristatytas Lietuvos visuomenės elgseną Lietuvos teritorijoje (žemėlapyje) simuliuojantis modelis, besiremiantis pilietinės mobilizacijos teorijos prielaidomis apie žmonių elgseną ir reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenų analizės rezultatais. Modeliuojama situacija, kurioje kyla staigus poreikis suformuoti pilietinį (neprievartinį) pasipriešinimą ir užsitikrinti jam gyventojų paramą. Modeliui kurti panaudoti tyrimo metu rasti empiriniai Lietuvos visuomenės nusiteikimo dalyvauti pilietiniame pasipriešime parametrai ir individų elgesio dėsniumai – kaip nusiteikimas dalyvauti priklauso nuo bendrapiliečių veiksmų.

Modeliavimas pasitelkus agentus (angl. *agent-based modeling*) yra vienas iš kompiuterinio (matematinio) modeliavimo metodų, leidžiantis modeliuoti dinamines socialinio proceso dalyvių (vadinamųjų agentų) sąveikas. Kertinė šio metodo idėja yra prielaida, kad modeliuojamoje sistemoje veikiantys individai gali būti aprašyti naudojant dirbtinio intelekto elementus. Kiekvienas agentas priima sprendimus pagal iš anksto užduotas taisykles, atsižvelgdamas į kitus agentus ir aplinką.

Sisteminis tyrimų rezultatų „pagerinimas“ dėl nepakankamo respondentų dalyvavimo lygmens

Faustas Stepukonis

Klaipėdos universiteto Visuomenės sveikatos katedra
El.paštas: faustas.stepukonis@gmail.com

Kiekybiniuose sociologiniuose tyrimuose retai tepavyksta apklausti daugiau nei 85–90 proc. respondentų, įtrauktų į tiriamąją imtį. Įprastai tyrėjai tenkinasi kur kas žemesniu dalyvavimo lygmeniu, kartais nesiekiančiu nei 50 proc., nors dėl to sumažėja imties reprezentatyvumas ir rezultatų patikimumas.

Šiame pranešime siekiama atkreipti dėmesį į tai, jog žemas dalyvavimo lygmuo ne tik menkina rezultatų patikimumą, bet ir sistemiskai iškreipia juos rezultatų „pagerinimo“ kryptimi. Taip atsitinka todėl, kad dalyvauti tyrimuose dažniau atsisako socialiai neaktyvūs, menko išsilavinimo, senyvi, silpnesnės sveikatos, piktnaudžiaujantys žalingais įpročiais ar žemesnių socialinių sluoksnių asmenys. Ir priešingai – aukštesnio išsilavinimo, socialiai atsakingesni, stipresnės sveikatos asmenys rečiau atsisako dalyvauti tyrimuose, taigi daugelio populiacinių tyrimų rezultatai sistemingai „pagerinami“ tiek, kiek ištirtoji imtis skiriasi nuo visos populiacijos. Rezultatų „pagerinimas“ pasireiškia aukštesniais rezultatais respondentų išsilavinimo, sveikatingumo, socialinės veiklos aktyvumo, sveikesnės mitybos, žalingų įpročių išvengimo ir daugelyje kitų sričių, lyginant su rezultatais, kurie būtų gauti ištyrus visą tiriamąją imtį. Ši metodologinė problema pasireiškia atliekant visus, bet ypač longitudinalius tyrimus, kuriuose pakartotinai tiriama tie patys respondentai. Taip įvyksta dėl to, kad iš pakartotinių tyrimų pirmiausia pasitraukia nusilpusios sveikatos, abejingi visuomeniniam gyvenimui asmenys. Tai kelia abejones mokslinėje literatūroje aprašomu „U“ raidės fenomenu, t. y., tyrimų rezultatais, rodančiais, jog gyvenimo pusiaukelėje patiriama „vidurio amžiaus“ krizė, tačiau vėlesniame amžiuje gyvenimo kokybė neprastėja ar net ima gerėti.

Rekomenduotina pernelyg nepasikliauti žemesnio nei 85 proc. dalyvavimo lygmens tyrimo rezultatais. Jei tokio lygmens nepavyksta pasiekti, gal tikslingiau būtų kiekybinę tyrimo strategiją keisti į kokybinę.

Teatrinės komunikacijos koncepcija ir žiūrovo vaidmuo

Giedrė Strakšienė

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras
El.paštas: Giedre.Straksiene@ku.lt

Turint omenyje, kad kiekvienas asmuo visada ir visur, daugiau ar mažiau sąmoningai atlieka tam tikrą vaidmenį, o įvaizdžio kūrimo teorija remiasi „dramaturginiu“ modeliu – vaidyba, teatras laikomi socialinio gyvenimo metafora. Atrodytų, kad kalbant apie teatrinę komunikaciją, derėtų remtis semiotikais ir gilintis į spektaklio metu kuriamas reikšmes bei jų daromą poveikį žiūrovui. Deja, tenka pastebėti, kad šiuolaikiniai, postmodernaus meno kūriniai atviri interpretacijai, o jų reikšmė dažniausiai priklauso nuo suvokėjo, kuris tuo pat metu tampa ir kūrėju (Staniškytė, 2008).

Gilindamasis į spektaklio metu vykstančią aktorius ir žiūrovo komunikaciją, G. Gerbner (cituota iš: Fiske, 1998, p. 42), į komunikacijos modelį teatre žvelgia dviem aspektais: spektaklio, kaip visumos, komunikavimas su žiūrovu ir aktorius komunikavimas su žiūrovu. Modelis įdomus tuo, kad aiškina žiūrovo santykį su aktoriumi ir scenoje vykstančiu veiksmu. Norisi pridurti, kad teatro teoretikė A. Ubersfeld (1999), kalbėdama apie žiūrovus pastebi, kad jų funkcija spektaklio metu yra daugialypė: „Žiūrovai skirsto informaciją, renkasi, atmeta, orientuoja aktorių tam tikra kryptimi, siūsdami, nors ir silpnus, tačiau tikslą pasiekiančius ženklus“ (iš: Marcinkevičiūtė, 2003, p. 32). Be to, R. Sahlins (2003) nuomone, spektaklio metu komunikacijos procese dalyvauja daug vienas kitą veikiančių žiūrovų: žmonės skirtingai interpretuoja scenoje vykstantį veiksmą, vienas kitą veikia ir visi salėje esantys žiūrovai, t. y. susidaro vientisas žiūrovų branduolys (dažnai žiūrovai įvardijami vienaskaita – žiūrovas) – bendra atmosfera.

Pranešimo metu bus diskutuojama teatrinės komunikacijos situacija, remiantis teatro teoretikų svarstymais, padedančiais aktyvuoti susidomėjimą teatro sociologiniu diskursu bei keitimosi informacija tarp scenos ir salės žiūrovo klausimais.

Nuo medicinos link visuomenės sveikatos: klausos implantacijos iššūkiai Lietuvoje

Daumantas Stumbrys

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas
El.paštas: daumantas.stumbrys@fsf.vu.lt

Jurga Mataitytė-Diržienė

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas
El.paštas: jurga.mataityte-dirziene@fsf.vu.lt

Eugenijus Lesinskas

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Klinikinės medicinos instituto
Ausų, nosies ir gerklės ligų klinika
El.paštas: eugenijus.lesinskas@santa.lt

Jekaterina Byčkova

Vilniaus universiteto Medicinos fakulteto Klinikinės medicinos instituto
Ausų, nosies ir gerklės ligų klinika

Nuo 1998 metų Lietuvoje atliekama kochlearinė (klausos) implantacija jau suteikė galimybę girdėti daugiau negu 400 visiškai kurčių asmenų. Tačiau klausos implantacija be integruotos klausos lavinimo programos neužtikrina sėkmingos kurčių vaikų integracijos į visuomenę. Pranešime pristatomas tyrimas, kuriame nagrinėjami vaikų su kochleariniais implantais socialinės integracijos iššūkiai. Tyrimo metu buvo atlikti pusiau struktūruoti giluminiai interviu su tėvais, auginančiais vaikus su klausos implantais, ir pusiau struktūruoti interviu su ekspertais, dirbančiais kochlearinės implantacijos srityje. Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad vienas iš pagrindinių socialinės integracijos iššūkių – biomedicininis požiūris į klausos implantaciją. Tarptautinės organizacijos pabrėžia, kad sėkmingai kurčio vaiko integracijai būtina ne tik klausos implantacija, bet ir socialinė, pedagoginė, psichologinė pagalba visai šeimai bei integruota klausos lavinimo programa. Pristatydami tyrimo rezultatus autoriai iškelia probleminį klausimą: ar tarpdisciplininės sociologų ir medikų komandos tyrimo rezultatai gali suteikti impulsą Lietuvos sveikatos sistemos slinkčiais nuo biomedicininės link visuomenės sveikatos paradigmos?

Tyrimą „Vaikų su kochleariniais implantais socialinės integracijos iššūkiai“ finansuoja Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-MIP-17-111).

Mėgavimasis, domėjimasis ir pasitikėjimas savimi – minkštoji galia mokinių pasiekimuose

Mindaugas Stundža

Nacionalinis egzaminų centras

El.paštas: mindaugas.stundza@nec.lt

Natalija Valavičienė

Nacionalinis egzaminų centras

El.paštas:natalija.valaviciene@gmail.com

Kiekvienas tarptautinis švietimo tyrimas Lietuvos politiniame lauke sutinkamas su smalsumu ir tam tikru nerimu, kylančiu iš neišvengiamo mūsų šalies rezultatų palyginimo su kitomis šalimis. Pagrindinė žinia, kurios laukia švietimo politikos bendruomenė po kiekvieno tyrimo ciklo, – kaip sekėsi Lietuvos mokiniams? Pagrindinė žinia, kurios laukia žiniasklaida, – kelintoje vietoje ši kartą yra Lietuva? Nors vietų kaip tokių nėra, nes šalys grupuojamos pagal tai, ar rezultatai statistiškai reikšmingai nesiskiria, vis dėlto mokinių pasiekimų rezultatų palyginimas su kitomis šalimis yra labiausiai matoma, labiausiai fasadinė tyrimo pusė, už kurios slypi įvairialypiai ir netgi ilgalaikiai kompleksiniai procesai, generuojantys konkrečius mokinių rezultatus.

Mokinių pasiekimų tyrimų rezultatams įtaką daro daug veiksnių, tik skirtingu mastu ir laiku. Tradiciškai atsakomybė už mokinių rezultatus priskiriama mokytojams, o dar dažniau – švietimo politikams ir jų nusprendžiamam finansavimui. Tačiau juos veikia ir tėvai, ir mokinių pastangos, ir net tyrimo specifika. Karštose diskusijose, kaip siekti geresnių mokinių rezultatų, labai dažnai praleidžiamas ir nesvarstomas mokinio vaidmuo bei jo prioritetai. Tačiau mokinys taip pat yra veikėjas – jis gali daryti pokyčius. Ir tų pokyčių šaltinis glūdi tam tikruose vidiniuose procesuose – mokinio preferencijose ir jo asmeninėse savybėse, neturinčiose tiesioginio ryšio su švietimo finansavimu.

Šio pranešimo tikslas – remiantis tarptautinio švietimo tyrimo OECD PISA 2015 duomenimis, parodyti, kiek Lietuvos penkiolikmečių gamtos mokslų pasiekimams turi įtakos patys mokiniai ir jų preferencijos. Pasitelkiant tris OECD PISA indeksus, apimančius *mėgavimąsi gamtos mokslų mokymusi, domėjimąsi gamtos mokslų temomis ir pasitikėjimą savo jėgomis atliekant gamtos mokslų užduotis*, atskleidžiama jų įtaka mokinių rezultatų variacijai. Mokinio preferencijos ir pasitikėjimas savimi turi teigiamos įta-

kos jo pasiekimams, tačiau egzistuoja reikšmingi skirtumai pagal lytį, vietovę ir mokomąją kalbą.

Tyrimo rezultatai atskleidė savotišką paradoksą – nors Lietuvos 15-ėms merginoms labiau nei vaikinams *patinka mokyti* gamtos mokslų temų ir jų pasiekimų rezultatai yra aukštesni nei vaikinių, jos gamtos mokslų temomis *domisi ir pasitiki savimi* atliekant šių sričių užduotis statistiškai reikšmingai mažiau nei vaikinai. Įdomu tai, kad merginų mokymasis kompensuoja jų mažesnę domėjimąsi gamtos mokslų temomis ir pasitikėjimą savo gamtamoksliniais gebėjimais – net ir mažiausiai besidominčių ar labiausiai nepasitikinčių savo gebėjimais atlikti nurodytas gamtos mokslų užduotis merginų rezultatai yra aukštesni nei vaikinių.

Vietovės požiūriu, labiausiai mėgaujasi mokantis gamtos mokslų miestelių (3 tūkst. – 15 tūkst. gyventojų) ir didžiųjų miestų, įskaitant Vilnių, mokiniai. Labiausiai domisi gamtos mokslų temomis miestelių ir didžiųjų miestų (be Vilniaus) mokiniai, o labiausiai pasitiki savo gebėjimais atliekant gamtos mokslų užduotis Vilniaus mokiniai. Tačiau šių trijų indeksų pagal gyvenamąją vietovę ryšys su mokinių rezultatais nėra nuoseklus – tą pačią indeksą reikšmę demonstruojančios skirtingo urbanizacijos lygio vietovės nerodo tokių pačių mokinių rezultatų.

Lyginant mokinių rezultatus pagal mokomąją kalbą, išryškėja bendra tendencija, kad mokiniai, kurie mokosi lietuvių kalba, labiau mėgaujasi mokymais gamtos mokslų, labiau jais domisi ir pasitiki savo gamtamoksliniais gebėjimais. Atitinkamai, aukštesni jų pasiekimai. Lenkų arba rusų kalba besimokantys mokiniai itin mažai domisi gamtos mokslų temomis ir nedaug mėgaujasi mokymais šių sričių dalykų, tačiau, rusų kalba besimokančių mokinių pasiekimai yra daug aukštesni nei lenkų kalba besimokančių mokinių. Šioje vietoje svarbu turėti omenyje, kad lenkų mokojoji kalba, palyginti su rusų, labiau paplitusi kaimiškosiose vietovėse, o gyvenamosios vietos įtaka mokinių pasiekimams yra reikšminga. Visgi, net ir nagrinėjant tik Vilniaus situaciją, lenkų kalba besimokančių mokinių rezultatai išlieka daug žemesni nei kitomis kalbomis besimokančių jų bendraamžių. Tai nurodo žymiai kompleksiškesnę mokinių pasiekimų prigimtį, kai į analizę įtraukiamas vietovės kintamasis.

Šių tyrimo rezultatų praktinė reikšmė svarbi tuo, kad mokinio mėgavimasis, domėjimasis ir pasitikėjimas yra švietimo išteklius, kurį derėtų vertinti kaip minkštąją galią, teigiamai veikiančią pasiekimų rezultatus, ir siekti kuo labiau ją panaudoti.

Socialinis įsitraukimas ar socialinė izoliacija: kas ką?

Ligita Šarkutė

Vytauto Didžiojo universiteto Politikos mokslų ir diplomatijos fakultetas
El. paštas: Ligita.Sarkute@vdu.lt

Šiuolaikinėse visuomenėse, tuo pačiu ir Lietuvoje, stebima individo atsisakymo nuo visuomenės, susvetimėjimo su ja tendencija, įgaunanti „vienatvės epidemijos“ formą. Socialinė izoliacija yra viena iš vienatvės būsenų, galinti kelti grėsmę netgi žmogaus gyvybei. Pranešime, remiantis Tarptautinės socialinio tyrimo programos (angl. ISSP) duomenimis, analizuojamas Lietuvos gyventojų įsitraukimas į tokias socialines veiklas kaip dalyvavimas grupių ar asociacijų, skirtų laisvalaikiui, sportui arba kultūrai, taip pat politinių partijų, politinių grupių ar politinių asociacijų bei labdaros ar religinių organizacijų veikloje. Socialinės izoliacijos mastas matuojamas vertinant respondentų atsakymus į klausimus, ar dažnai per pastarąjį mėnesį jiems trūko draugijos, jautėsi nuo kitų izoliuoti ar palikti nuošalyje. Taip pat analizuojamas socialinio įsitraukimo ir socialinės izoliacijos ryšys su socialiniu pasitikėjimu. Analizuojamo tyrimo duomenys rodo, jog egzistuoja statistiškai reikšmingas ryšys tarp visų trijų socialinės izoliacijos dedamųjų ir respondentų amžiaus, išsilavinimo, pajamų, šeimyninės padėties ir gyvenamosios vietovės. Reprezentatyvi Tarptautinės socialinio tyrimo programos apklausa Lietuvoje atlikta 2018 m. liepos 14–31 d., apklausti 1057 respondentai.

Tyrimą „Tarptautinė socialinio tyrimo programa: socialiniai tinklai, socialinė gerovė ir religija“ (Nr. S-MIP-17-120) finansuoja Lietuvos mokslo taryba.

Klaipėdos krašto autochtonų etninės tapatybės kaitos trajektorijos sovietmečiu

Irena Šutiniene

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras
El. paštas: irena.sutiniene@gmail.com

Pranešime aptariama, kaip sovietmečio tapatybių politikos ir kasdienybės kontekstuose reiškėsi ir kito Klaipėdos krašto autochtonų (šišioniškių/klaipėdiškių/vokiečių/ lietuvininkų) tapatinimasis su kraštu. Analizuojant šeimų istorijas, aptariamos krašto tapatybės raiškos praktikų transformacijos šios tapatybės persekiojimo ir priverstinės asimiliacijos sąlygomis. Šiuose kontekstuose susiformavo akivaizdesnis vietos gyventojų atsiribojimas nuo lietuviškosios tapatybės ir išskirtinę reikšmę įgijo protestantizmo praktikos. Taip pat nyko lietuvių ir vokiečių etninių tapatybių simbolinės ribos, vieno-dėjo jų etnis turinys, šios tapatybės transformavosi į lygiavertius krašto tapatybės dėmenis.

Pranešimas parengtas vykdant LMT finansuojamą tyrimo projektą „Klaipėdos kraštas 1945–1960 m.: naujos visuomenės kūrimasis ir jo atspindžiai šeimų istorijose“ (Nr. LIP-091/2016).

„Savaime suprantamos“ ir „ginčytinos“
sociologinio žinojimo sritys Lietuvoje.
Kas kvestionuoja, kaip kvestionuoja ir
kokios to pasekmės?

Audronė Telešienė

Kauno technologijos universiteto

Mokslo grupė „Pilietinė visuomenė ir darnus vystymasis“

El. paštas: audrone.telesiene@ktu.lt

Pranešimo stilių diktuoja drąsus organizatorių kvietimas kvestionuoti sociologinio žinojimo autoritetą. Pranešimo temą įkvėpė nuolatinės diskusijos, kylančios Lietuvos sociologų bendruomenėje apie tai, ar klimato kaita yra pagrįsta tema sociologiniams tyrinėjimams. Tai net ne diskusijos, o greičiau priminimai apie sociologinio žinojimo švaistymą „nereikšmingiems“ klausimams. Susiduriama su frazėmis „taigi čia ne sociologija“, „susirinkite tas nesąmoningas temas“, „taigi klimato kaita yra ideologija“. Pirmoje pranešimo dalyje kaip tik ir bus siekiama diskutuoti apie sociologijos būklę Lietuvoje, apie kelių požiūrių hegemoniją ir sociologų bendruomenės fragmentaciją (galbūt paskatintą nesibaigiančių vertinimų ir ekspertų vizitų). Kritiškosios diskurso analizės stiliumi bus dekonstruojami keli sociologiniai akademiniai diskursai, kviečiama apmąstyti galimas bendruomenės fragmentacijos pasekmes.

Antroje pranešimo dalyje bus remiamasi Amerikos sociologų asociacijos pavyzdžiu ir kalbama apie būtinybę telkti sociologinį žinojimą vieno didžiausių ateinančio šimtmečio iššūkių – klimato kaitos – sociologiniam apmąstymui. ASA suburtos „Task Force On Sociology And Global Climate Change“ grupės rezultatas – knyga „*Climate change and society: Sociological perspectives*“ (eds. Dunlap & Brulle, 2015), paskatinusi naują sociologų kartą dirbti klimato kaitos tematikoje. Pranešime keliamas klausimas – ar įmanoma Lietuvoje suburti tematinės darbo grupės aktualiems nūdienos klausimams apmąstyti? Kaip toks sociologų veikimo žanras galėtų veikti? Kokia to vertė? Klimato kaitos tematika pranešimui parenkama dėl to, kad autorė dirba šioje tematikoje ir pranešimą iliustruos savo mokslinių tyrimų rezultatais. Visgi Lietuvos sociologijoje yra ir daugiau „poligonų“ kuriuose tarpsta dis-

kusijos apie „ginčytinas“ ir „netyrinėtinas“ temas. Tad pamatinis pranešimo siekis – pradėti diskusiją, kuri leistų skleistis, institucionalizuotis visai įvairovei mūsų disciplinos (bei tarp/trans-disciplininių) tematikų. Taip pat siekiama diskutuoti apie kitokį, nei iki šiol aš patyriau, sociologinio žinojimo vertės kūrimą.

Įkūnytos erdvės horizontai iš vežimėliu judančio asmens perspektyvos

Jolita Viluckienė

Klaipėdos universiteto Socialinių pokyčių studijų centras

El.paštas: jolitav.ku@gmail.com

Neįgalaus kūno suvokimo ir išgyvenimo nagrinėjimas yra neatsiejamai susijęs su fenomenologine erdvės ir laiko suvokimo analize, nes kūniškai patiriamas pasaulis turi ne objektyvaus pasaulio struktūrą, bet perspektyvinę: jame esantys objektai išgyvenami kaip išsidėstę tam tikrais atstumais erdvėje bei pasirodantys ir išnykstantys iš aktualaus patirties lauko tam tikra seka. M. Merleau-Ponty požiūriu, erdvė „jau yra konstatuota“, kai mes ją suvokiame, nes mūsų patirtyje daiktai visada atsiveria kaip turintys vietą (Merleau-Ponty 1962: 289). Be to, jis išplėtoja šį erdvės suvokimą teigdamas, kad pasaulio erdviškumas yra ne nepriklausomai nuo suvokiančiojo esantis daiktų išsidėstymas objektyvioje erdvėje, bet pagal kūnu su jais susijusio subjekto suvokimą nuaudžiami ir palaikomi santykiai.

Kaip ir visi kūniški subjektai, neįgaliojo vežimėliu judantis asmuo visu savo kūnu (iš)gyvena (inhabits) erdvę, kuri užgimsta kartu su juo ir jam, o ne gyvena joje, kaip išankstinėje duotybėje (Merleau-Ponty 1962:139). Tai reiškia, kad ji patiriama intencionaliai ir įgyja subjektyvias reikšmes priklausomai nuo tikslų, ketinimų, kuriuos žmogus nori realizuoti toje erdvėje, ir užmezgamų santykių su ja. Galima sakyti, kad šiuo požiūriu aplinkinė erdvė yra išgyvenama kaip funkcinė erdvė, kurioje subjektas įgyvendina savo sumanymus (Toombs 1995: 11). Todėl yra itin aktualus ir opus klausimas, kokia yra ta erdvė, kurioje vežimėliu judantis asmenys gyvena, užsiima darbine veikla, atlieka kasdienes rutinines praktikas, realizuoja savo rekreacijos ir/ar kitus poreikius, nes šie žmonės ją mato, suvokia ir vertina iš savo permanentinės kūno, esančio vežimėlyje ir judančio su juo toje erdvėje, perspektyvos. Anot M. Merleau-Ponty, „matyti“ visada reiškia matyti iš tam tikros perspektyvos, iš konkretaus mano kūniško „čia“. Pati erdvė ir joje esantys objektai atsiveria reginčiajam pagal tai, kaip jis juos išgyvena, t. y. mato, suvokia ir kokius prasminius santykius su jais užmezga (Merleau-Ponty 1962: 79). Tad galima teigti, jog vienas iš vienijančių judėjimo negalios patirties

požymių yra perspektyvinis supamos erdvės išgyvenimas ir suvokimas iš kūno, esančio ir judančio vežimėliu, pozicijos. Tad šio pranešimo metu ir bus pristatomos ir analizuojamos dažniausiai pasitaikančios, tipizuotos bei intersubjektyviai išgyvenamos judėjimo negalią turinčių asmenų gyvenamojo pasaulio erdviškumo patirtys.

Komunikacinės atminties vaidmuo konstruojant priklausymą vietai: Šalčininkų krašto atvejis

Vidmantas Vyšniauskas

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra

El.paštas: vysniauskasvi@gmail.com

Pietryčių Lietuva – išskirtinis Lietuvos regionas kuriame dalis vietinių žmonių akcentuoja savo kitoniškumą nuo „Kauno Lietuvos“, neretai įvardindami aiškiais geografines vietas, skiriančias „čia“ nuo „ten“. Vykdydami lauko tyrimus buvo pastebėta, jog didelę įtaką vietos žmonių savo „kitoniškumo“, „vietininkiškumo“ suvokimui daro komunikacinė atmintis, gyvuojanti vietos bendruomenėse.

Komunikacinė atmintis- tai grupėms svarbi dabar gyvenančių kartų atmintis, formuluojama ir perduodama neformalia, neorganizuota komunikacija (Assmann 2008). Komunikacinei atminčiai didelę įtaką daro kultūrinė atmintis, kurios elementai neretai pereina į komunikacinę atmintį (Welzer 2008) Šalčininkų krašte egzistuoja įvairios institucijos, kurios vietos bendruomenėje skleidžia savo turimą kultūrinę atmintį (Bažnyčia, lietuviškos mokyklos, lenkiškos mokyklos, lietuviškos ir lenkiškos labdaros organizacijos (pvz. Caritas)).

Pranešime norėčiau aptarti vietinių Šalčininkų krašto žmonių tarpe egzistuojančios komunikacinės atminties įtaką jų „vietininkiškumo“ pajautimui. Teoriniu lygmeniu trumpai aptarčiau kaip žymiausi identiteto (pvz. M.Castells, F.Barth, J.Friedman) ir atminties (pvz. J. Assmann, A.Assmann) tyrinėtojai supranta komunikacinės atminties įtaką žmogaus „vietininkiškumo“ pajautimui, tapatinimuisi su gyvenama vieta. Pastaruosius 6 mėn. vykdžiau žvalgomojus lauko tyrimų Šalčininkų regione, kurių metu sukaupti empiriniai duomenys leis pateikti pirmines išvalgas ir pasvarstymus kaip komunikacinė atmintis įtakoja vietos žmonių identifikavimąsi su gyvenama vieta. Kokie praeities vaizdiniai ir naratyvais nulemia savo „kitoniškumo“ pajautimą? Kokią vietą „vietininkiškumas“ užima šių žmonių tapatybių hierarchijoje ir kaip dera su kitomis identifikavimosi formomis?

Permąstant reintegracijos sistemą

Laima Žilinskiene

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo instituto

Kriminologijos katedra

El.paštas: laima.zilinskiene@fsf.vu.lt

Nuteistųjų reintegracijos sėkmę lemia daugelis tarpusavyje susijusių veiksnių: nuteistųjų kalnimo sąlygos, elgesio korekcijos programos, tų programų individualizavimas, nuteistųjų vidinė motyvacija keistis, sėkminga probacija ir integracija į visuomenę jau atlikus laisvės atėmimo bausmę. Reintegracijos sistemos veiksmingumą sėkmę lemia tiek išorinė – šalies baudžiamoji politika, visuomenės reakcija, taikomos reintegracijos programos, tiek vidinės – paties nuteistojo noras keistis ir reintegrutis. Reintegracijos sistemos įgyvendinimui įtakos turi šiuolaikinių rehabilitacijos modelių – *Rizikos-poreikio-reakcijos (Risk-Need-Responsivity, RNR)* ir *Gero gyvenimo (Good Lives Model, GLM)* – pasirinkimas taikymas dabartiniame socialiniame kontekste. Abu rehabilitacijos modeliai yra nukreipti į saugumo visuomenėje užtikrinimą, tačiau šį tikslą įgyvendina skirtingomis priemonėmis. Skiriasi tų modelių atsiradimo priežastys, taikymas, kokio siekiama tikslo (*demonstration*) ir kokios yra konkrečios praktikos (*practice*). Šių modelių taikymas yra tampriai susijęs su bausmių politika. Griežtėjant bausmių politikai reintegracija vertinama kaip neveikianti, ir, atvirkščiai, kai požiūris į bausmių sistemą švelnėja reintegracijos procesas „reabilituojamas“.

Būti laimingu ar ne? Lietuvos visuomenės išskirtinės subjektyvios gerovės prielaidos

Rūta Žiliukaite

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas
El.paštas: ruta.ziliukaite@fsf.vu.lt

Aida Savicka

Vilniaus universiteto Sociologijos ir socialinio darbo institutas
El.paštas: aida.savicka@gmail.com

Lietuvos visuomenės subjektyvios gerovės analizė atskleidžia, kad subjektyvios gerovės teorijose asmeninių pasiekimų ir socialinės integracijos bei kiti individualaus lygio veiksniai (amžius, sveikata, pajamos), tik dalinai padeda paaiškinti, kodėl Lietuvos gyventojai, lyginant juos su panašaus socialinio ir ekonominio išsivystymo šalimis, jaučiasi mažiau laimingi. Pasielkiant paskutinės 2017 metų Europos vertybių tyrimo bangos duomenis, pranešime pristatoma palyginamoji Lietuvos ir Lenkijos gyventojų laimės analizė, leidžianti teigti, kad svarbiu veiksniu, turinčiu įtakos Lietuvos gyventojų santykinai žemesniam nei kitose Europos šalyse subjektyvios gerovės lygiui gali būti kultūrinis kontekstas. Lietuvos gyventojai pasižymi pesimistišku požiūriu į gyvenimą. Be to, pranešime siekiama atskleisti, kokį poveikį Lietuvos gyventojų subjektyviai gerovei turi Lietuvos visuomenėje vyraujanti privatizmo kultūra, turinti įtakos gyventojų socialiniam ir politiniam aktyvumui.

Pranešimas parengtas įgyvendinant LMT finansuojamą mokslo projektą „Vertybių kaitos Lietuvoje ir Lenkijoje lyginamasis tyrimas“ (Nr. P-MIP-17-492).

Jaunimo mobilumo prielaidos Lietuvos būsto karjeros hierarchijoje

Apolonijus Žilys

Vytauto Didžiojo universiteto Sociologijos katedra
El.paštas: apolonijus.zilys@vdu.lt

Būstas dažniausiai apibrėžimas tiek diskursyviai, tiek analitiškai kaip ekonominis išteklius, kurio turėjimas ar (ribotas) priėjimas turi įvairias implikacijas skirtingoms grupėms. Kaip ir bet kuris išteklius, šis yra ribotas, tad būsto (re)distribucija, būsto sektoriaus struktūra ir mechanizmai užtikrinantys priėjimą prie išteklių gali parodyti, kas yra sumanesni, vertesni, turi didesnę galią ar yra mobilesni priėti ar į(si)gyti būstą. Struktūriniu požiūriu Lietuvos būsto sektorius išgyveno du skirtingo pobūdžio sovietinį-valstybinį ir rinkos santykiais grindžiamą persikirstymo būdus. Kaip staigus perėjimas iš vienos ekonominės sistemos į kitą buvo pasirinkta plataus masto privatizacija, sukūrusi rinkos vakuume privačių savininkų grupę. Šios transformacijos palietė daugelį posovietinių šalių, o jų būsto sektoriaus struktūroje būsto savininkai yra absoliučiai dominuojanti grupė. J. Kemeny teigia (1996, 2001), kad asmens demografinis gyvenimo ciklas ir būsto karjeros mobilumas yra atidžiai planuojamas ir derinamas su kitomis – šeimos ar užimtumo karjeromis tose visuomenėse, kur dominuoja būsto savininkai. Tokioje situacijoje Lietuvos jaunimas nebėra užtikrintas dėl lengvesnio priėjimo ar būsto įgijimo kaip jų tėvų karta, pasinaudojusi lengvatomis besiformuojančioje rinkoje, nes jų vaikai yra priversti dalyvauti susiformavusioje rinkoje bei susimokėti pilną (ekonominę, socialinę ar emocinę) kainą už turimą būstą. Pranešimas, kurio empirinė dalis remsis reprezentatyvia 18–35 m. gyventojų Lietuvos apklausa, sieks atskleisti, kiek jaunimas yra mobilus susiformavusioje būsto rinkoje, kurios jaunimo grupės yra mobilesnes dabartinėje būsto sistemos hierarchijoje, bei koks jaunimas yra priverstas derinti šeimos ir užimtumo karjeras kartu su būsto karjera. Kelios iš apibendrinančių rezultatus prielaidų yra tai, kad „galimybių langas“ pasiekti būsto nuosavybę yra gana siauras būsto savininkų visuomenėje, nes karjerų derinimas demografiniame cikle tampa strateginiu žingsniu, o mobilesni būsto karjeros hierarchijoje yra tas jaunimas, kuris išpildo linijinį gyvenimo kelią.

Klaipėdos universiteto leidykla

X nacionalinė Lietuvos sociologų konferencija
SOCIOLOGINIO ŽINOJIMO AUTORITETAS:
POVEIKIS, VERTĖS KŪRIMAS IR KVESTIONAVIMAS
Programa ir tezės

Klaipėda, 2018

SL 1335. 2018 10 03. Apimtis 4 sąl. sp. l. Tiražas 50 egz.
Klaipėdos universiteto leidykla, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda
Tel. (8 46) 398 891, el. paštas: leidykla@ku.lt
Dauginta Klaipėdos universiteto leidykloje, Herkaus Manto g. 84, 92294 Klaipėda